

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD)

Karamanoğlu Mehmetbey University Journal of Literature Faculty

E-ISSN: 2667 – 4424

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/efad>

Tür: Araştırma Makalesi
Kabul Tarihi: 12 Mayıs 2021

Gönderim Tarihi: 06 Şubat 2021
Yayımlanma Tarihi: 15 Haziran 2021

Atıf Künyesi: Uyar, Ç. & Ertuğrul, E. (2021). “Milli Mücadele Döneminde Mustafa Kemal Paşa-Vahdettin İlişkisinin Türk Siyasetine Yansımaları (1961-2005)”. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 4 (1), 128-145.

DOI: <https://doi.org/10.47948/efad.875442>

MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİNDE MUSTAFA KEMAL PAŞA-VAHDETTİN İLİŞKİSİNİN TÜRK SİYASETİNE YANSIMALARI (1961-2005)

Çağhan UYAR*
Esen ERTUĞRUL**

Öz

Millî Mücadele döneminde, Mustafa Kemal (Atatürk) Paşa ile Padişah Vahdettin (VI. Mehmed), arasında birtakım olaylar cereyan etmiştir. Söz konusu hadiseler ileriki dönemlerde Türk siyasetini ve ülke gündemini meşgul eden büyük bir mesele haline gelmiştir. Konu etrafında birbirine zıt görüş ortaya çıkmıştır: Bunlardan biri Vahdettin'in bir “hain” olduğu yönünde iken; diğeri tam tersini iddia etmektedir. Türk siyasetinin önemli isimlerinin görüşleri bu konuda belirleyici olmuştur. Bülent Ecevit ve Süleyman Demirel gibi belirgin siyasi figürlerin de bu polemige dâhil olduğu görülmektedir. Bu çalışmada Millî Mücadele döneminin olağanüstü koşulları etrafında Mustafa Kemal Paşa ile Padişah Vahdettin arasında vuku bulan olayların siyasi ortama, topluma ve basına yansımaları ile bunların çevresinde ortaya çıkan akisler merkeze alınmıştır. Araştırma sonucunda, mevzu hakkında beyan edilen görüşlerin bir kısmının ideolojik temelli, tarihsel gerçeklikten hayli uzak ve anakronik olduğu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca Türk siyasetinin, Mustafa Kemal Paşa ile Padişah Vahdettin meselesine politik saiklerle yaklaşması, ötekileştirmeyi ve ayrışmaları da beraberinde getirmiştir. Münhasıran kamuoyunda politik kimliğiyle bilinen kimselerin siyasi tabanlarında kitle konsolidasyonu sağlamak amacıyla meseleye dâhil olması popülizme, siyasi kutuplaşmaya ve görüş çatışmalarına sebebiyet vermiştir. Çalışmanın temel sorunsalını da Millî Mücadele sürecinde Mustafa Kemal Paşa ile Padişah Vahdettin arasındaki meselelerin ileriki dönemlerde doğurduğu görüş ayrılıkları ve bu konuda gereken ayrımın yapılabilmesi için ortaya atılan çıkarsamalar oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mustafa Kemal, Vahdettin, Millî Mücadele, Bülent Ecevit, Süleyman Demirel.

Reflections on the Relationship Between General Mustafa Kemal and Vahdettin During the National Struggle in Contemporary Turkish Politics (1961-2005)

Abstract

During the National Struggle certain events transpired between Mustafa Kemal (Atatürk) Pasha and Sultan Vahdettin (Mehmed VI), the last sultan of the Ottoman Empire. These events have become a major issue occupying contemporary Turkish politics and the country's agenda for the future. Two main opposing views have emerged around the subject: one suggesting that

* Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, Ankara/Türkiye. E-Posta: caghan_uyar07@hotmail.com, Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-7548-0438>.

** Doktora Öğrencisi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Bölümü, Ankara/Türkiye. E-Posta: eertugrut@anadolu.edu.tr, Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-3470-7042>.

Vahdettin was a “traitor”, the other claiming the opposite. The perceptions of important names in Turkish politics such as Bülent Ecevit and Süleyman Demirel have been determinant in this polemic. This study centers around reflections of events that took place between Mustafa Kemal Pasha and Sultan Vahdettin during the extraordinary conditions of the National Struggle and their effect on the political environment, society, and the press, as well as the flows that emerged around them. The results of this study suggest that some of the views expressed on the subject are ideologically based, far from historical reality, and anachronistic. In addition, the approach of Turkish politics to the issue of Mustafa Kemal Pasha and Sultan Vahdettin with political motives have brought about marginalization and separation. The involvement of people publicly known as political entities in order to achieve mass consolidation within their political bases has resulted in populism, political polarization, and conflicts of opinion. The main problematic of the study is the difference of opinion on this relationship between Mustafa Kemal Pasha and Sultan Vahdettin during the National Struggle process, and the inferences put forward to make the necessary distinction on this issue.

Keywords: Mustafa Kemal, Vahdettin, National Struggle, Bülent Ecevit, Süleyman Demirel.

Giriş

Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı’ndan 1918 yılında yenilgiyle çıkmıştır. O dönem idarî erki elinde bulunduran İttihat ve Terakki Fırkası, kamuoyuna mağlubiyetin baş müsebbibi olarak sunulmuştur. Bununla birlikte, yenilginin getirdiği olumsuz koşullar, halk tabanında İttihatçılara yönelik olumsuz bir algı yaratmıştır (Bardakçı, 2015a: 40-43). Aynı sıralarda V. Mehmet Reşat’ın ölümü sebebiyle Osmanlı tahtında bir değişiklik meydana gelmiş; VI. Mehmet Vahdettin padişah olmuştur. Vahdettin, Birinci Dünya Savaşı sonrası İttihatçılara karşı alınan genel tavırdan oldukça etkilenmiştir. Ağabeyi II. Abdülhamit’in İttihat ve Terakki mensuplarının gerçekleştirdiği icraatlar neticesinde tahttan indirilmesi ve diğer ağabeyi V. Mehmet Reşat’ın da fırka yönetimince devlet idaresinde geri planda tutulması, Vahdettin’in bakış açısını kuvvetlendiren faktörler arasındadır (Çetiner, 2017: 29-37).

Osmanlı Devleti’nin savaş sonrası mecbur kaldığı koşullar, Anadolu’da bir kurtuluş mücadelesinin başlatılmasına zemin hazırlamıştır. Anadolu’daki hareket ekseriyetle İttihatçı kökenli isimlerden oluşmaktadır (Akşin, 2017: 471). Vahdettin’in Millî Mücadele’ye bakış açısını da öncelikle bu perspektiften okumak gerekmektedir. Millî Mücadele döneminde, Anadolu’da Mustafa Kemal ve arkadaşlarının liderlik ettiği millici grup ile Vahdettin ve İstanbul Hükümetleri’nin halas yolları farklı yönlerde ilerlemiştir. Bu nedenle süreç içerisinde iki blok arasında çatışmalar meydana gelmiştir. Vahdettin, Millî Mücadele’ye karşıymış gibi izlenim vermesinin getirdiği intiba ile “*hainliğe*” varan ithamlara maruz kalmıştır.

Türkiye’de, yakın dönem tarihine ilişkin bazı vakalar objektiviteden uzak, afaki bir şekilde öne sürülmektedir. Bunun altında muhtelif sebepler yatmaktadır. Bazı kesimlerce tarih, resmî tarih ve gayrı resmî tarih olarak ikiye ayrılmıştır. Gene aynı cenahlar, resmi tarihin devlet ideolojisi etkisinde olduğunu ve asıl gerçekliğin gayrı resmî tarihte yansıtıldığı iddialarını savunmuştur. Buradan hareketle, gayrı resmî tarih olarak benimsedikleri tarih anlayışını alternatif tarih isimlendirmesiyle nitelendirmişlerdir. Popüler tarih şeklinde de karşımıza çıkan durumla ilgili çok sayıda neşriyat yapılmıştır. Bu konuların sürekli gündemde olanlarından bir tanesi Vahdettin meselesidir. Resmi tarih taraftarlarına göre Vahdettin, Millî Mücadele’ye karşı tavır takınan, İngilizlere iltica eden, “*hain*” ve sabık bir padişahdır. Alternatif tarih adı altında piyasaya çıkan anlayışın lehtarları ise Vahdettin’in Anadolu’daki kurtuluş mücadelesini başlattığını ancak bu hareketi yürüten kadroca tahtından edildiğini paylaşmaktadır (Doğan, 2018: 7) Buradaki ihtilaf ve Türkiye’de tarihin bazı kesimlerce, “*hainlik ve kahramanlık*” üzerinden kurgulanmasının verdiği “*yanılgı*” ile Türk siyasetinde Vahdettin’in Millî Mücadele döneminde uyguladığı politikalar uzun süre dillendirilmiştir. Çalışmanın ana problemiği bu noktada ortaya çıkmaktadır. Bülent Ecevit, Süleyman Demirel, Mehmet Ali Aybar, Deniz Baykal gibi siyasi parti liderinden; Hüseyin Çelik, Bülent Arınç, Mustafa Gazalcı, Kemal Satır, Erdal Kesebir gibi Türk politik camiasında ön planda olan bazı milletvekillerine kadar konu sıkça dillendirmiştir. Türk siyasetinde; sol, sosyalist ya da sosyal demokrat ve benzeri çizgideki politikacılar tarafından Vahdettin’in adının geçtiği söylemlerde pejoratif bir anlam olduğu dikkat çekmektedir. Bülent Ecevit, bir dönem yaptığı açıklamalarla bu durumun bir istisnası olarak karşımıza çıkmaktadır. Sağ, milliyetçi-muhafazakâr cemahta ise sürekli bir “*Vahdettin’i aklama*” çabası

sergilenmiştir. Çalışmada, Türkiye’de politikacılar arasında uzun yıllar boyunca tartışma konusu olan durumun, bu çalışmayla retrospektif bir değerlendirmeye tabi tutularak aydınlatılması ve siyasetçiler açısından retorik haline gelen olguya bir tespit getirilmesi amacı güdülmüştür.

Bu araştırmada; Millî Mücadele döneminde, Vahdettin ve Mustafa Kemal Atatürk arasında geçen hadiselerin Türk siyasetine yansımalarının ele alınmıştır. Çalışmanın kapsamsal tarih aralığı 1961-2005 olarak belirlenmiştir. Bu tarihlerin saptanmasında, Türkiye’nin iç dinamiklerinde rol oynayan önemli devinim ve dönüşümler merkeze alınmıştır. Öncelikle, başlangıç tarihi 1961’in tercih edilmesinde, “cumhuriyet elitleri” olarak da bilinen Cumhuriyet’in kurucu kuşağının İsmet İnönü ve Celal Bayar gibi bazı isimler haricinde vefat etmiş olması ve dönem itibari ile yeni bir anayasal düzene geçilmesi temel etken olmuştur. Cumhuriyet’in kurucu kuşağının hem Millî Mücadele sürecinde yaşadıklarının etkisi, hem de yeni rejimin tarih anlayışında bahis olduğu üzere Osmanlı’nın yakın geçmişini radikal bir reddedişle ele almalarının verdiği telakkiyle mevzuya daha subjektif baktığı görülmüştür. Bu nedenle öznel yargılardan olabildiğince uzak durabilmek için bahsi geçen kesimin bakış açılarına yer verilmemesinin daha uygun olacağı kanaatine varılmıştır. Bahsedilen cenah, 1961 yılına gelindiğinde ekseriyetle bu dünyadan ayrılmıştır. Ayrıca gene aynı yıl, Türkiye yeni bir anayasayla eskiye oranla daha özgürlükçü ve daha demokratik bir sistemin içerisine girmiştir. Bu dönemde siyaset arenasında yeni partiler ve politik aktörler baş göstermiştir. Türk siyasetinde ortaya çıkan yeni aktörlerin çizgileri bir önceki vetireye göre daha çeşitli bir hale gelmiştir. Bu durum da söylemlerinde oldukça göze çarpmaktadır. 2002 yılına gelindiğinde Türkiye’de uzun yıllar süren “koalisyon hükümetleri dönemi” sonlanmıştır. Bu vesileyle de Bülent Ecevit, Süleyman Demirel, Necmettin Erbakan, Mesut Yılmaz, Tansu Çiller gibi önemli politikacılar siyaset sahnesinden çekilmiştir. Türk siyasetinin eski “renkli” ortamı yok olmuştur. Bu sebeple, ilkin araştırma sınırları olarak 1961-2002 dönemi düşünülmüş olsa da Ecevit’in 2005 yılındaki Vahdettin ile ilgili sansasyonel birtakım açıklamaları çalışmanın kapsama alanını değişikliğe uğratmıştır.

Millî Mücadele sürecinde Mustafa Kemal Atatürk ile Vahdettin arasında cereyan eden bazı hadiselerin aradan uzun yıllar geçmesine rağmen nasıl popülist söylemlere dönüştüğünü göstermesi bakımından bu çalışma önem arz etmektedir. Tarih biliminin kendi iç bilimsel etik anlayışı çerçevesinde değerlendirilmesi gereken bir konunun, siyasiler arasında nasıl popülizme dönüştüğünün ve bu durumu doğuran dinamiklerle sonuçlarının aydınlatılmasının Türk demokrasi ve düşünce tarihine katkı sunacağı düşünülmektedir.

1. Millî Mücadele Sürecinde Mustafa Kemal Paşa ve Vahdettin Arasında Cereyan Eden Olaylara Panoramik Kısa Bir Bakış

Birinci Dünya Savaşı döneminde, Alman Kayzeri II. Wilhelm, müttefiki Osmanlı İmparatoru V. Mehmet Reşat’ı ülkesine davet etmiştir. V. Mehmet Reşat’a savaş konusunda “güç gösterisi” yapma amacıyla düzenlenen programa, Sultan sağlık sebeplerinden ötürü katılamamıştır. Davete, imparatoru temsilen veliaht Vahdettin’in gitmesinin daha uygun olacağı düşünülmüştür. Seyahat için Vahdettin’in yanına yaver olarak Mustafa Kemal Paşa verilmiştir. İkilinin ilk teması 1917 yılının Aralık ayında gerçekleşen bu yolculuk olmuştur (Bardakçı, 2015b: 66-67; Çolak ve Yetim, 2017: 132-134). Mustafa Kemal Paşa, veliaht ile ilgili o günlerdeki izlenimlerini “*Bu zavallı yarın padişah olacaktır. Kendisinden ne beklenebilir?*” (Bardakçı, 2015b: 69) şeklinde ifade etmiştir. Vahdettin ise “*Mustafa Kemal Paşa’yı ilk defa o zaman tanımıştım. Çok parlak bir zekâyâ sahipti (...) Her fırsatta bana sadakatini ispat ediyor(du)*” (Bardakçı, 2015b: 71) cümlelerini kullanmıştır.

Mustafa Kemal Paşa ile Vahdettin arasında Almanya seyahati vesilesiyle başlayan ilişkiler 1918 yılındaki taht değişikliğiyle devam etmiştir. Ağabeyi V. Mehmet Reşat’ın vefatı üzerine 3 Temmuz 1918 tarihinde VI. Mehmet Vahdettin sanı ile tahta geçmesi üzerine Mustafa Kemal Paşa, yeni padişahı yazılı olarak tebrik etmiştir (Turan, 2008: 162-163).

30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Ateşkes Antlaşması imzalanmıştır. Mustafa Kemal Paşa, mütarekenin hemen ardından Vahdettin ve İstanbul Hükümeti’ne gönderdiği beş adet raporla durum hakkındaki tespitlerini açıklamış ve alınan kararlardan ivedilikle geri dönülmesi gerektiğini ifade etmiştir (*Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, S. 27, Belge 714; S. 28, Belge 720; Belge 735; Belge 736; S. 29, Belge

743; *Genelkurmay Harp Tarihi Dairesi Arşivi*, No: 4/5280; *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, 1999: 250-280.). Mütareke hükümlerinin uygulamaya konulmaması konusunda ısrarcı tutumundan ötürü Mustafa Kemal Paşa görevden alınarak İstanbul'a çağırılmıştır. Karar bizzat padişah tarafından onaylanmıştır (Turan, 2008: 175).

İstanbul'da Mustafa Kemal Paşa Vahdettin ile altı kez görüşmüştür (Coşkun, 2013: 132-137). Bu süreçte Mustafa Kemal Paşa çeşitli kurtuluş çareleri düşünmüş, hayata geçirmeye çalışmış ancak padişah bu çabalara sıcak bakmamıştır (Başbuğ, 2012: 129-156). Bu nedenle, İstanbul'da elverişli bir ortamın bulunmadığı ve kurtuluşun Anadolu'dan sağlanabileceği öngörülerek harekete geçilmiştir (Coşkun, 2013: 445-451).

Millî Mücadele'nin başlangıç tarihi olarak 19 Mayıs 1919 tarihi üzerinde oydaşma vardır. Mustafa Kemal Paşa ile Vahdettin arasında cereyan eden hadiseler de bu döneme tekabül etmektedir. Anadolu'da millici hareket baş gösterdiği andan itibaren Vahdettin'in tutumu belirginleşmiştir.

Vahdettin, tahta geçtiği süreçten itibaren İngilizlere yakın bir siyaset gütmüştür (Jaeschke: t.y: 19). Padişahın İngiliz Muhipleri Cemiyeti ile kurduğu yakın ilişkiler (Tevetoğlu, 1991: 57) ve İngilizlere gönderilen mektuplar (Akşin, 2010: 139-375) bu durumun en net göstergesidir. Vahdettin'in İngiliz yanlısı tutumunun temel sebebi, kurtuluş ümidini Anadolu'daki millicilerde değil, İngilizlerde görmesidir (Çekiç, 2014a: 249-250).

Mondros Ateşkes Antlaşması'na müteakip Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde işgaller başlamıştır (Güler ve Akgül, 2013: 162-163). İtilaf Devletleri'nin işgalleri Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri başat olmak üzere toplumun geniş kesimlerince protesto edilmiştir (Akşin, 2010: 245). Muhtelif çevrelerin işgallere tepki göstermesine karşın Vahdettin, sessiz kalmayı tercih etmiştir (Meydan, 2014: 186-187).

Mustafa Kemal Paşa ile Vahdettin arasında cereyan eden hadiselerin başlangıcı 21/22 Haziran 1919 tarihli Amasya Tamimi'ne denk gelmektedir (Çekiç, 2014b: 73-74). Amasya Tamimi'ni takiben toplanan Erzurum ve Sivas Kongreleri ile Anadolu'da volontarist bir yapı baş göstermiştir (Şenol, 2011: 47-68). Dualitik bir yönetim modeli portresi çizen durum, İstanbul ve Anadolu (daha sonra Ankara) arasındaki siyasi kutuplaşma ve çatışma hâlini kaçınılmaz kılmıştır (Uyar ve Ertuğrul, 2020: 451-471).

Millî Mücadele döneminde, Vahdettin ülkenin yönetimini İngilizlere bırakmak, (Bayur, 1963: 204-206; Avcıoğlu, 1998: 205-207) Sevr'i imzalamak, (Akşin, 2015: 152-155; Baydur, 2011: 90-97) Anadolu'daki harekete karşı olduğunu ifade eden beyanname (Gökbilgin, 2011: 267-277; Tansel, 1991: 134-138) ve benzer doğrultuda fetva yayınlamak, (Kalelioğlu, 2017, 33) birtakım isyanları teşvik etmek (Turan, 2012: 163-170) gibi bazı faaliyetlerde bulunmuştur. Bu hareketlerinden ötürü Ankara cenahında da hakarete varan ithamlara maruz kalmıştır (Çetiner, 2017: 246-248). Araştırmacılar, Vahdettin'in bu tutumuyla ilgili olumlu ve olumsuz çok çeşitli tezler ortaya atmıştır. Damat Ferit Paşa'nın etkisinde kalmasından büyük devletlerin aralarındaki çıkar çatışmalarından yararlanmaya kadar farklı yorum ve görüşler mevcuttur. Ancak kahir ekseriyetle üzerinde anlaşıldığı üzere Vahdettin'in süreç içerisinde uyguladığı siyasanın yanlışlığı tespit edilmiştir.

TBMM'nin Büyük Taarruz ve devam eden süreçteki başarılı politikaları ile Vahdettin'in buna mukabil takındığı tavır, saltanatın kaldırılmasına giden yolun kilometre taşlarını döşemiştir. Meclis'in 1 Kasım 1922 tarihindeki saltanatın kaldırılması görüşmelerinde Vahdettin'e yönelik hakaretvari söylemlere varan ithamlar yer almıştır. Diyarbakır Milletvekili Hacı Şükrü Efendi "*Vahdettin'in besmele ile taşlanması*" teklif etmiştir. Ali Fuat (Cebesoy) Paşa "*düşmanların da sonuncusu (Vahdettin) bugün halledilmelidir.*" görüşünü paylaşmıştır. Muş Milletvekili Hacı İlyas Sami Efendi, Yahya Galip Bey, Hüseyin Avni Bey, Rasih (Kaplan) Hoca gibi bazı milletvekilleri de Vahdettin için "*hain*" nitelemesinde bulunmuştur. Aynı günkü birleşimde saltanat kaldırılmıştır (T.B.M.M.Z.C., 1922: 314-330).

Saltanatın Kaldırılması ile ilgili İstanbul basını "*Türkiye Büyük Millet Meclisi evvelki gün akd ettiği tarihi içtimada saltanatın kaldırılmasına ve hilafete hanedan-ı Ali Osman'ın ilmen ve ahlaken erşed ve eslah olanının seçilmesine ittifak-ı ara ile karar vermiştir*" (Vakit, 01.11.1922: 1) manşetini paylaşmıştır. İlerleyen günlerdeki basın incelendiğinde saltanatın ilgası vesilesiyle kamuoyunda genel bir olumlu hava

olduğu ve gazete manşetlerinde Vahdettin için “hain” yakıştırmalarının yer aldığı dikkati çekmektedir (Sonyel, 2010: 202-205).

1 Kasım 1922’yi takip eden günlerde, İstanbul’da çok sayıda “Vahdettin karşıtı” gösteri ve yürüyüş gerçekleşmiştir. Millî Mücadele hareketine karşıtlığıyla tanınan Ali Kemal Bey gene aynı süreçte linç edilmiştir. İstanbul’un bazı yerlerine “Kahrolsun Vahdettin” kabilinden yazılar yazılmıştır. Halk arasında da Vahdettin’in idam edileceğine yönelik bir söylenti yayılmıştır. Kuşkucu yapısıyla bilinen Vahdettin de tüm bu olaylar neticesinde bir vehime kapılmıştır (Çetiner, 2017: 248-255). Hayatından endişe duyarak İngilizlere başvurmuş Vahdettin, 17 Kasım 1922 tarihinde Türkiye’den ayrılmıştır (Sonyel, 2010: 202-203).

2. Türk Siyasetindeki Vahdettin Polemiğinin Tarihsel Temelleri

Millî Mücadele ve erken cumhuriyet dönemlerindeki bazı çevrelerin “olayların sıcaklığıyla” kullandığı söylemler bir kenara bırakılırsa, “Vahdettin tartışmalarının” doğumunu tetikleyen ilk kişi Mevlânzade Rıfat’tır. *Türkiye İnkılâbı’nın İcyüzü* adlı bir kitap yazan Mevlânzade Rıfat, eseri ilkin 1929 yılında Halep’te sürgündeyken bastırmıştır. Daha sonra 1933 senesinde Türkiye’de de yayımlanmıştır. Mevlânzade Rıfat, tarih biliminin ortaya koyduğu bilgilere aykırı bir şekilde Kurtuluş Savaşı’nın Vahdettin tarafından başlatıldığını (Özakman, 2012: 232) ve Mustafa Kemal Paşa’nın da bu doğrultuda Anadolu’ya gönderildiğini iddia etmiştir (Rıfat, 2000: 215).

Mevlânzade Rıfat’ın böyle bir kitap kaleme almasındaki sebep Mustafa Kemal Atatürk’ün Nutuk adlı eserini yayınlamasıdır. Bilindiği gibi Mustafa Kemal Atatürk’ün Nutuk’u, bir hatırat niteliği taşımaktadır. Kitabın içerisinde Millî Mücadele dönemindeki tutum ve davranışlarından ötürü, çok sayıda kişiye eleştiriler yöneltilmiştir. İthamların odağındaki isimlerin önemli bir kısmı da Nutuk’tan sonra anılarını yayımlayarak kendilerini bir nevi müdafaa etmek istemişlerdir (Uzun, 2016: 42-54; Başkaya ve Kaynar, 2010: 70). Nutuk’ta olumsuz bağlamda ele alınıp eleştirilen isimlerden bir tanesi de Mevlânzade Rıfat’tır. Bağımsız bir Kürdistan kurulmasına yaptığı destekler ve İngilizlerle iş birliği, Atatürk’ün Nutuk’ta Mevlânzade Rıfat’tan olumsuz bir şekilde bahsetmesine sebebiyet vermiştir (Başkaya ve Kaynar, 2010: 437; Atatürk, 1969: 959). Mevlânzade Rıfat da Nutuk’ta menfi yönde mebhûs olunan diğer isimler gibi şahsını savunmak amacıyla *Türkiye İnkılâbı’nın İcyüzü* adlı kitabını yazmıştır.

1923-1960 yılları arasındaki siyasi koşullar nedeniyle Mevlânzade Rıfat gibi yayıncılar çıkarmak pek mümkün olamamıştır. 1961 Anayasası ile girilen dönem, eskiye oranla daha özgürlükçü bir platform sunmuştur. Türk siyasetinde görülen renklilik bu durumun en net göstergelerinden bir tanesidir. Anayasa’nın getirdiği hürriyet ortamı sadece politik camiada değil, aynı zamanda fikir adamları arasında da kendisini hissettirmiştir. Buradan hareketle erken cumhuriyet dönemini eleştirel bir şekilde ele alan neşriyatlar yapılmıştır. Necip Fazıl Kısakürek de *Ulu Hakan Abdülhamid Han*, (Kısakürek, 1967) *Tarih Boyunca Büyük Mazlumlar* (2 cilt), (Kısakürek, 1966) *Vahidüddin* (Kısakürek, 1968) ve *Son Devrin Din Mazlumları* (Kısakürek, 1970) gibi kitaplarıyla sürece müdahil olmuştur. 1968 senesinde çıkardığı Vahidüddin adlı eserinde, Vahdettin’i “Büyük vatan dostu” olarak göstermiştir (Eserin 1976 yılı baskısının başlığı “Vatan Haini Değil, Büyük Vatan Dostu Vahdettin” şeklindedir. Kısakürek, 1976). Şair ve yazarlığının da vesilesiyle kamuoyunca iyi tanınan Kısakürek’in kitabı yazıldığı vetirede ve daha sonrasında çokça okunmuş, tartışılmıştır. 12 Eylül döneminde, Necip Fazıl Kısakürek, kitabında Atatürk’e hakaret içeren ifadelerin yer alması gerekçesiyle yargılanmış ve cezalandırılmıştır (*Milliyet*, 03.05.1982: 1).

Türkiye’nin 1970’li yıllarında muhtelif iç ve dış dinamiklerin etkisiyle Siyasal İslam’ın bir ideoloji olarak ortaya çıktığı görülmüştür (Arpacı, 2017: 38-39; Sarıbay, 1985: 89-129; Uyar, 2019: 79). Aynı yıllarda erken cumhuriyet dönemi ile ilgili tenkitsel yayınların arttığı dikkati çekmektedir. 1970’lerdeki eserlerde genellikle direkt olarak Atatürk’ün adı geçmemekle birlikte, Tek Parti idaresine ilişkin eleştiriler yer almıştır. Siyasal İslam’ın yükselişe geçtiği 1990’lı yıllara gelindiğinde ise bu tür neşriyatların arttığı ve artık Atatürk’ün de merkeze alınarak sistematize edildiği gözlemlenmiştir. Bahsi geçen kategorideki yayınların sayısı burada tek tek ele alınamayacak kadar çoktur. İçlerinde Vahdettin polemiğini ateşleyenler de bulunmaktadır. Medyatik tarihçilik olarak nitelendirilebilecek eserlerin (Özbaran, 2011: 11-100) iki temel ortak noktası göze çarpmaktadır. Birincisi; Vahdettin meselesiyle ilgili olanların tarih bilimine aykırı

iddialarını Mevlânzade Rıfat ile Necip Fazıl Kısakürek'in kitaplarına dayandırmalarıdır. İkincisi ise böyle yayınların tarihin bu alanda yetkin olmayan kesimlerce, kendi iç bilimsel etik anlayışına her yönden aykırı yöntemlerle yapılmasıdır. Temelsiz çıkarımlarla tarih biliminin metodolojisinden uzak bir şekilde öne sürülen iddialarla oluşturulan tarih kitapları, politikacılara ve dolayısıyla Türk siyasetine yansımaları oldukça hissedilmiştir.

3. Millî Mücadele Sürecinde Mustafa Kemal Paşa ve Vahdettin Arasında Cereyan Eden Olayların Türk Siyasetine Yansımaları

Türkiye'de cumhuriyet rejimine geçilmesiyle birlikte devrimlerin toplumsal tabana radikal bir şekilde yerleşmesini sağlamak amacıyla tarih, din ve dil gibi kültürel öğeler kullanılmıştır (Kili, 1983: 194-200; Arı, 2009: 273-275). Türkçe'nin yabancı asıllı kelimelerden arındırılması (Akarsu, 1997: 147-214) ve inkılabı uygun bir din oluşturulması (Atalay, 2018: 75-86) gayretleri bununla ilişkilidir. Atatürk'ün sentezleme yoluyla geliştirdiği milliyetçilik anlayışı çerçevesinde yeni bir ulus-devlet ve vatandaş yaratmak için ise tarihten faydalanılması gerekli görülmüştür (Kodaman, 1982: 6; Demircioğlu, 1971: 453-455). Buradan hareketle Türk milletinin büyük ve köklü bir evveliyata sahip olduğu, pek çok medeniyetin Anadolu ve Türk menşeliği gibi söylemler hem ders kitaplarında hem de dönemin düşünürlerinin eserlerinde yer almıştır. Tarihsel aidiyet savlarının yanı sıra yakın dönem Osmanlı siyasi geçmişinin toptan reddi ve ne kadar "beceriksiz" olduğu işlenmiştir. Bu ithamların odak noktalarından birisi de Vahdettin'dir. Örneğin 1931-1941 yılları arasında kullanılan tarih dersi kitaplarında Sevr Antlaşması'nın bahsedildiği başlık altında Vahdettin ile ilgili "padişah ve padişah hükümeti, Türk milletine düşman ve hain olduklarını pek açık gösterdiler" (Tarih, 2016: 65) ifadesi yer almaktadır. Bu ve buna benzer ibarelere sık rastlanmakla birlikte dört ciltlik eserin çoğu yerinde Vahdettin'in adının dahi zikredilmesinden kaçınılmıştır. Daha çok sultan ya da padişah şeklinde nitelendirilmiştir.

Erken cumhuriyet dönemindeki tarih kurgusu, içinde bulunulan tarihsel kesit baz alındığında olağan bir durumdur. 19. ve 20. yüzyılın belirli dilimleri küresel ölçekte imparatorlukların çöküşüne geçtiği ve yerlerine ulus-devlet modeline uygun rejimlere yönelme görülmektedir (Hobsbawm, 2018: 268-298). İmparatorluk bakiyesi devletlerin, yeni sisteme muvafık vatandaşlar yetiştirme amacı güderek tarihsel muakalelere gittiği görülmüştür (Ortaylı, 1982: 73-74). Dünya çapında gelişen olayların Türkiye'ye sirayeti kaçınılmaz olmuştur. Türkiye de çağa ayak uydurma gayretiyle, dönüşümlere kayıtsız kalmayarak toplumsal modernizasyon yapma ihtiyacı hissetmiştir (Yetim, 2017: 76). Dolayısıyla "cumhuriyet elitleri" olarak bilinen kesimin Vahdettin ile ilgili meselelere bakışını bu bağlamda değerlendirmek gerekmektedir. Ancak dönemin ideolojisi ve yaşananlar göz önünde bulundurulduğunda bahsi geçen kesimin Vahdettin polemiginde objektiviteden uzaklaşmayan bir bakış açısı geliştirmesi beklenemez. Bu nedenle Tek Parti ve süreç içerisindeki ideolojik yaklaşımlardan uzaklaşarak daha ileri tarihlerden devam edilmiştir.

Süleyman Demirel liderliğindeki Adalet Partisi, 1965-1971 döneminde tek başına iktidar olarak ülke yönetimini deruhte etmiştir. Sağ-liberal-muhafazakâr çizgisiyle bilinen Adalet Partisi, (Bulut, 2009: 79-81) döneminde Amerika Birleşik Devletleri ile bazı yakınlaşmalar görülmüştür. Buna mukabil özellikle sol cemahta antiAmerikancılık ivme kazanmıştır. Türkiye İşçi Partisi'nden gerek basında gerekse parlamentoda, bu konuyla ilgili ciddi eleştiri almıştır (*Milliyet*, 27.05.1966: 1). Adalet Partisi'nin hükümette olduğu 1966 senesinin, 27 Mayıs Devrim kutlamaları sırasında Adana Valisi'nin yanında İncirlik Üssü'nde görevli albay rütbeli bir Amerikalı subay tebrik kabul etmiştir. Aynı dönemlerde Amerika Birleşik Devletleri, Türkiye'de propaganda amaçlı broşürler dağıttırılmıştır. Başbakan Demirel, tüm bu gelişmelere ilişkin "Memleketimizde bulunan yabancıların ilmî etüt ve araştırma maksadı altında millî bünyemizin inceliklerini öğrenmek, din, dil ve ırk ayrımlarını dokümanter ve istatistik bir şekilde tesbit etmek yolundaki çalışmalarını artırdıkları, bunun için bazen bakanlıklardaki ikinci ve üçüncü derecede sorumlu olan kişilerle şahsi temaslar yapmak suretiyle bilgi derlemeye çalıştıkları anlaşılmaktadır" açıklamasında bulunmuştur. Ancak Demirel'in beyanları Türkiye İşçi Partisi tarafınca tatmin edici görülmemiş Çetin Altan'ın girişimleriyle Türk-Amerikan ilişkilerinin gözden geçirilmesini içeren bir önerge Meclis'e sunulmuştur. Görüşmeler sırasında, Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) de desteği alınmıştır. Milletvekilleri arasında uzunca bir tartışmaya sebebiyet veren önerge kabul edilmemiştir. Demirel,

iddialarla ilgili “*milletin kendi sinesinden çıkardığı iktidarı yıpratmak için ne kadar gayret sarf ettirilirse edilsin büyük Türk Milleti bu oyunlara gelmeyecektir*” demecini paylaşmıştır (T.B.M.M.T.D., 1966: 691-716; *Milliyet*, 14.07.1966: 1) (*Milliyet*, 18.07.1966: 1-7). Mehmet Ali Aybar tarafından da oldukça eleştirilen alan Hükümet’e bir yaklaşım da CHP’den gelmiştir. CHP Genel Sekreteri Kemal Satır, -AP ve antiAmerikancılık eleştirisi için- Vahdettin metaforunu çıkış noktası olarak belirleyerek “*Bizim genel başkanımızın adı Vahdettin’in idam fermanlarında vardı (...) Demirel’in bu lafına kargalar bile güler*” ifadelerini kullanmıştır (*Milliyet*, 18.07.1966: 1-7).

Türkiye İşçi Partisi Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar, Adalet Partisi iktidarını eleştirdiği bir açıklamasında “*DP’nin Amerikaya teslim olduğu karanlık günlerden sonra yabancıya bağlılık, içli dışlı sömürü, yalan, hakka hukuka saygısızlık, hiçbir dönemde bu gün olduğu kadar meydanı boş bulmamıştır. İki yüzlülük hiçbir vakit böylesine politikanın temel direği haline getirilmemiştir. Hiçbir iktidar, Vahdettin, Damat Ferit iktidarı bile, Türkiye’yi yabancı bir devletin nüfuz ve etkisine böylesine terk etmemiştir*” (*Milliyet*, 19.05.1968: 1-7) cümlelerine yer vermiştir. Adalet Partisi’ni “*Amerikancılık*” ile itham eden Aybar, Vahdettin ve Damat Ferit Paşa paradigmasını iddialarını pekiştirme, kuvvetlendirme ve dayanak teşkili vasıtası olarak görmüştür.

Adalet Partisi iktidarı döneminde Millî Eğitim Bakanlığı’na yayımlanan Türk Ansiklopedisi’nde Vahdettin’in “*zeki ve namuslu*” olduğuna dair bir ibare yer almaktadır. CHP Milletvekili İsmail Arar, Vahdettin ile ilgili ifadelerin bakanlık bünyesinde neşredilen bir ansiklopedide kimin tarafından ve ne amaçla yazıldığının belirtilmesini istemiştir. İsmail Arar, Millî Eğitim Bakanlığı’na mevzuaya istinaden soru önergesi vermiştir (*Milliyet*, 08.06.1969: 1).

CHP, çeşitli dinamiklerin tesiriyle 1960’lı yılların ortalarından itibaren “*Ortanın Solu*” politikalarını benimsemiştir. Dünyada yükselen antikomünistlik etkisiyle CHP, bazı siyasi partilerce “*komünistlik*” suçlamalarına maruz kalmıştır. İsmet İnönü, “*Ortanın Solu*” fikriyatının mimarı (Tütüncü Esmer, 2006: 55-64; Uyar, 2019: 81) ve partisinin lideri olmasının verdiği doğal hak ile ithamlara yönelik “*CHP’ye bu iftirayı Vahdettin yaptı perişan oldu. İkinci Dünya Savaşında Türkiyeyi Almanlarla birlikte harbe sokmak isteyen ırkçılar yaptı, tutturamadılar (...) Memleketin iç idaresi olarak komünist rejimi daima reddettik (...) Hiç bir zaman memlekette komünistliği kabul etmeyeceğiz*” (*Milliyet*, 31.05.1966: 1) demecini vermiştir. CHP Genel Başkanı İnönü, aynı konuya yönelik gerçekleştirdiği bir diğer açıklamasında ise “*CHP, komünist rejimin Vahdettin zamanından beri en kuvvetli hasmı olan siyasi partidir (...) komünist ithamı Vahdettin tarafından bize yapıldı*” (*Milliyet*, 29.05.1966: 7) görüşünü paylaşmıştır. Millî Mücadele döneminde şartların gereği olarak gelişen birtakım olaylar İsmet İnönü aracılığıyla 1960’lar Türkiye’sine taşınmıştır. Vahdettin örneksemi merkeze alınarak, politik rakiplere “*ders verme*” maksadı güdülmüştür.

Bir dönem Bülent Ecevit’in yakın mesai ekibinde yer alan Orhan Koloğlu, *Milliyet* gazetesinde yurt dışında yaşayan Osmanlı Hanedanı ile ilgili yazı dizisi hazırlamıştır. CHP’de üst düzey yönetim kadrolarına da yükselen Orhan Koloğlu, Vahdettin’in sürgün hayatı sürerken Türkiye’nin iç politikasına bir müdahalede bulunmadığı tezini savunmuştur (*Milliyet*, 22.05.1972: 7).

TBMM 15. Dönem milletvekillerini belirlemek amacıyla 14 Ekim 1973 tarihinde genel seçimler gerçekleştirilmiştir. Seçim neticesinde siyasi partilerin aldıkları oy oranlarına mukabil parlamentodaki temsiliyet oranlarına göre; hiçbir parti tek başına hükümet kuracak çoğunluğu elde edememiştir. (T.C. Resmi Gazete, 31.10.1973: 6-23; Uyar, 2019: s. 99-100) Seçimin birinci partisi konumundaki CHP, koalisyon hükümeti kurmak amacıyla meclis bünyesinde temsil edilme hakkı elde eden diğer siyasi partilerle müzakerelerde bulunmuştur. Seçim yarışını dördüncü sırada tamamlayan Milli Selamet Partisi ile de bu minvalde toplantılar düzenlenmiştir. Milli Selamet Partisi’nin millî görüş çizgisinden gelen muhafazakâr eğilimli bir siyasi parti olması (Arpacı, 2017: 226-235) hasebiyle CHP ile taban tabana zıt bir geleneğe sahiptir. Bu nedenle görüşmeler zaman zaman çıkmaza girmiştir. Gazeteci Hasan Pulur’un aktardığına göre; müzakereci heyette yer alan CHP’li Cahit Kayra, o dönem tuttuğu notlarda süreç içerisindeki partilerin anlaşamamasından bahsederken “*Konu anlaşıldı. Bin dört yüz yıl öncesinin ortamı ve koşulları için kurulmuş petROLSÜZ, ELEKTRONKSİZ (...) KADINSIZ, MÜZİKSİZ, RESİMSİZ, ŞİİRSİZ BİR DÜNYAYA DÖNECEĞİZ. EVLERİMİZDE HAREMLER OLACAK, BİZ DE ALTIMIZDA KÜHEYLANLAR, ELİMİZDE KILIÇLAR, AYRAN İÇİP*

lahmacun yiyerek, havalara ok atıp, süpersonik uçaklar düşürerek, davul çalıp, düşmanlarımızın ödünü patlatarak ülkeler alacağız” cümlelerini kullanmıştır. Koalisyon mülakatlarından söz ettiği yazılarının devamında “Bu arada (...) Vahdettin’leri, Sait Molla’ları, müneccimbaşlıları, muskacı ve üfürükçüleri, bütün karanlık tarikat şeyhlerini mezarlarından çıkarıp yeniden toplumun başına geçireceğiz (...) CHP bunu kendi eliyle, ne kadar süreceği belli olmayan bir koalisyonun anayasasında tescil edecek” ifadeleriyle (Pulur, 27.07.2005: 3) Vahdettin’i Türkiye’de ve Türk tarihinde gericiliğin simgesi gibi lanse etmeye çalışmıştır.

Hasan Pulur, Cahit Kayra’ya ait olduğunu öne sürdüğü notları nereden ve nasıl temin ettiği ile yazıların devamının olup olmadığı konusunda herhangi bir bilgi vermemektedir. Cahit Kayra, hatıratında günlük not defterleri kaleme aldığını belirtmektedir. İçeriği belirsizliğini muhafaza etmekle birlikte Cahit Kayra, anılarında bahsi geçen defterleri paylaşmayı uygun görmediğini beyan etmiştir (Kayra, 2012: 370).

TBMM İçişleri Komisyonu 31 Mayıs 1979 tarihinde, 1 Mayıs ve 27 Mayıs’ın tatil ve bayram özelliklerinin kaldırılmasını kabul etmiştir. Görüşmeler için Adalet Partisi Milletvekili İhsan Ataöv önyak olmuştur (Milliyet, 01.06.1979: 14). Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK) Genel Sekreteri Ahmet Fehmi Işıklar, mevzuya istinaden yaptığı bir açıklamada “Bunlar aslında cumhuriyet ve onun bayramlarına da karşıdır. Fırsatını bulduklarında Vahdettin dönemini geri getirmenin özlemi içindedirler” (Milliyet, 03.06.1979: 14) değerlendirmesinde bulunmuştur. Işıklar’ın kullandığı ifadelerle bakıldığı zaman, Adalet Partisi mensuplarını Millî Mücadele dönemindeki Vahdettin siyaseti gütmekle benzeştirdiği ve üstü kapalı bir biçimde Atatürk karşıtı ilan ettiği dikkati çekmektedir.

Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT) Televizyonunda 1980’li yılların başlarında “Beni Hatırlayınız” adlı belgesel tarzı bir program gösterilmiştir. Atatürk’ün hayatını konu edinen programın yapımcılığını ve sunuculuğunu Kemal Zeki Gençosman üstlenmiştir. Gençosman’ın programı bir süre sonra gerekçe ileri sürülmeksizin yayından kaldırılmıştır. Programda Vahdettin’den “hain” diye bahsedilmesi Gençosman’a göre, bazı kesimleri rahatsız etmiştir. Hazırladığı programın TRT tarafından verilmesinin önüne geçilmesini de bu sebebe bağlamıştır. Gençosman, programa karşı cephe alanları “Atatürk karşıtı bir zümre” olarak nitelendirmiştir (Milliyet, 25.08.1981: 3). TRT’nin “Beni Hatırlayınız” isimli programı vizyondan kaldırması üzerine Gençosman, belgeselini aynı adla kitaplaştırmıştır (Gençosman, 1982).

Mayıs 1983’e ait Milliyet gazetesi, “Politikada bahar” başlıklı bir haber yayımlamıştır. Haber metninin giriş cümlesi “Mayıs ayı, Türk siyasal yaşamındaki en önemli aylardan biridir” şeklinde başlamaktadır. Mayıs ayının son derece olumlu olarak girildiği pasajda; İstanbul’un fethedilmesi, Çanakkale Savaşı’nda Goliath’ın batırılması, Adnan Menderes’in başbakanlık makamına getirilmesi, Güven Partisi’nin kurulması gibi Türk tarihinin önemli olaylarına değinilmiştir. Ancak bu kadar müspet hadisenin yanında bir de Vahdettin’in ölüm tarihi verilmiştir (Milliyet Aktüalite, 15.05.1983: 3).

1983-1986 döneminde Kültür ve Turizm Bakanlığı görevini Mükerrerem Taşçıoğlu yürütmüştür. Taşçıoğlu, 1986 yılının Eylül ayında Padişah Fermanları Sergisi açılışına katılmıştır. Bu esnadaki konuşmasında, sergide Orhan Gazi’den Vahdettin’e kadar geniş bir yelpazedeki ferman ve tuğra zenginliğinden bahsetmiştir. Açıklamaları sırasında Vahdettin’in adına değinirken VI. Mehmet Vahdettin ifadesini kullanması gerekirken VI. Vahdettin demiştir. Bakanlık mevkiindeki birisi tarafından padişahın tam adının verilmemesi, dönemin basınınca gündeme taşınmıştır (Aşık, 1986: 9).

Türk devlet tradisyonunda Osmanlı klasik dönemlerinden itibaren devlet yöneticilerinin hac ibadetini yerine getirme gibi bir gelenek yoktur. Bu anlayışı bir dönem Vahdettin kırmıştır ama saltanatın ilgasıyla birlikte görev süresinin dolması neticesinde gitmiştir. Cumhuriyet döneminde de Atatürk, İsmet İnönü, Celal Bayar, Cemal Gürsel, Fahri Korutürk, Adnan Menderes, Demirel, Ecevit gibi devlet liderleri hac ibadetini yerine getirmemişlerdir. 1970’li yıllara gelindiğinde hac konusundaki algı tersine dönmüştür. Hacca giden ilk başbakan Necmettin Erbakan; ilk cumhurbaşkanı ise Cevdet Sunay olmuştur. İlerleyen süreçte bir nevi politik moda haline gelen hac ibadeti 1980’lerden sonra daha da ivme kazanmıştır. Alparslan Türkeş, Bülend Ulusu, Turgut Özal, Kenan Evren, Cemil Çiçek, Bedrettin Dalan, Burhan Özfatura, Mustafa Kalemler, Kazım Oksay, Kaya Erdem gibi siyasiler hac ya da umre ibadeti yapmak amacıyla Arap Yarımadası’na gitmiştir. Yakın dönem siyasi geçmişimizdeki sağ-liberal-muhafazakâr

eğilimdeki politikacı ve devlet liderlerimiz arasında popülist bir geleneğe dönüşen durum zaman zaman Vahdettin'in Hicaz ziyaretiyle ilişkilendirilmiştir (Kahraman, 1988: 6).

Kenan Evren'in cumhurbaşkanlığı görevi son bulduktan bir müddet sonra gazetelerde anıları tefrika edilmeye başlamıştır. Basından toplanan yazı dizileri de daha sonra kitaplaştırılmıştır. Evren'in aydınlarla ilgili görüşlerini paylaştığı bir bölümde “bazı çevreler var ki, kendilerine aydın damgası vuran çevreler, yalnız onların dedikleri doğruymuş. Sizlerin düşüncesi onlar için mühim olmuyor. Her şeyi yalnız onlar bilir, başkası bilmez. Biz çok aydınlar görmüşüzdür. Vatan hainliği yapan bazı şairlerimiz var bizim. Yurtdışına kaçtılar ve başka bir memlekete sığındılar, orada öldüler. O aydın değil miydi? Ne yapayım ben öyle aydını. Aydın damgası kimsenin inhisarında değildir. Bu millete hükmetmek için aydınlık gerekmez. Bu millete hizmet gerekir. Son Padişah Vahdettin de aydıydı. O aydın değil miydi, cahil miydi? Ama memleketi düşmanlara teslim etti. Ben ne yapayım o aydını” (Milliyet, 08.07.1971: 7; Oran, 1989: 179) ifadelerini kullanmıştır. Kenan Evren'in hem aydınlara yönelik eleştirileri, hem de Vahdettin'i aydın sınıfının mensubu sayması kamuoyunda büyük bir tepki doğurmuştur. Tartışmalara Ecevit de müdahil olarak; bu durumun aydın tanımına göre değişmekle birlikte; Vahdettin'in aydın olarak kategorize edilme durumunun farklılaşabileceğine değinmiştir. Ecevit, “Eğer belli bir bilgi birikimi olan, okuyup düşünen, kafası işleyen, sorunları kendi kafasında tartışıp bazı sonuçlara varabilen bir kimse idi ise, o da belki aydın sayılabilir” değerlendirmesine bulunmuştur (Pulur, 1990: 3).

Kenan Evren'in başlattığı aydın ve Vahdettin tartışmaları, büyük yankı uyandırmıştır. Evren de konuyla ilgili tekrar bir açıklama yapma ihtiyacı hissederek “Neymiş efendim (...) Aydınım diye sokağa çıkmasınlar demişim. Neymiş, 28 Mayıs'ta Manisa'da Vahdettin de aydıydı, ama vatani sattı, demişim. Böyle yaparak soruşturmayı etkilemişim, yönlendirmişim. Peki, ben hiç konuşmayacak mıyım? Memleket satılsa sesimi çıkarmayacak mıyım?” (Oran, 1989: 185) düşüncesini paylaşmıştır. 28 Mayıs 1984 tarihli Evren'in sözleri için mahkeme, suç unsuru taşıdığı savıyla soruşturma başlatmıştır (Milliyet, 11.01.1986: 12).

TBMM'de, Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi üzerine çıkan Körfez Krizi ile ilgili bir oturum gerçekleştirilmiştir. Konu hakkında görüş bildirmek amacıyla söz alan Sosyaldemokrat Halkçı Parti Manisa Milletvekili Hasan Zengin, mevcut hükümetin savaşı devletlere iki milyar dolar tutarında para yardımında bulunduğunu öne sürerek (T.B.M.M.T.D., 1991: 314) Turgut Özal'a yönelik “Cumhurbaşkanı'nı Kurtuluş Savaşımızda gemilere binip kaçan Vahdettin gibi vatan haini ilan ediyorum” (Milliyet, 20.01.1991: 16) ifadelerini kullanmıştır. Hasan Zengin, Özal ile Vahdettin'in icraatlarını birbirine eş tutmuştur.

Milliyet gazetesinin bir haberine göre 1991 yılında, Genelkurmay Başkanlığı bir kitap hazırlatmıştır. Kitabın içeriğinde “Birinci İnönü Zaferi Hikâyesi, Görmezden Geline Musul Oylaması, Masada Üretilen Uzun Mehmet” gibi başlıklar taşıyan pasajlar olduğu öne sürülmüştür. Bu örneklerin yanı sıra “Vahdettin'in Mustafa Kemal'e Emri” ibareli bir bölümün de sözü geçmektedir. Genelkurmay Başkanlığı, -iddia odur ki- kitabı toplattır. İlber Ortaylı, konuyla ilgili “Tarih tezleri ideolojik gereksinimden değil, tembellik ve laçkalıktan” yorumunu yapmıştır (Milliyet, 28.04.1994: 14).

1988'den beri Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası'nda şeflik görevi yürüten Prof. Dr. Gürer Aykal, Vahdettin'in tahta çıkışı dolayısıyla hazırlanan marşın İstiklal Marşı'nın bestecisi Osman Zeki Üngör tarafından bazı küçük değişikliklerle İstiklal Marşı'nın melodisi haline getirildiğini iddia etmiştir (Milliyet, 16.06.1992: 17).

1992 yılında Nazım Hikmet'in Rusya'da bulunan mezarının Türkiye'ye getirilip getirilmeyeceği mevzubahis olmuştur. Refah Partisi İstanbul Milletvekili Hasan Mezarıcı, konuyla ilgili bir açıklamada bulunarak Nazım Hikmet'in mezarının getirilmesi durumunda Vahdettin'in mezarının da getirilmesi gerektiği savunmuştur. Mezarıcı aynı konuşmasının devamında Vahdettin'in sanıldığı gibi “vatan haini” olmadığını ve Mustafa Kemal Atatürk'ün Vahdettin tarafından Millî Mücadele'yi başlatmak üzere Anadolu'ya gönderildiğini belirtmiştir (Milliyet, 21.01.1992: 15).

Tansu Çiller'in başbakanlık makamında oturduğu vetirede, eşi Özer Uçuran Çiller'in Amerika'da bazı yatırımlarının olduğu ortaya çıkmıştır. Türkiye'nin ilk “First Gentleman” unvanına sahip kişinin yurt dışındaki mal varlıkları oldukça gündem teşkil etmiştir. Tansu Çiller de rakip siyasi partilerden oldukça eleştiri almıştır. Örneğin CHP Genel Sekreteri Ertuğrul Günay, bu tür hadiselerin gelişmiş ülkelerde iktidarın el değiştirmesiyle sonuçlanacağını ancak Türkiye'de hiçbir hareket olmadığını ifade etmiştir.

Ertuğrul Günay, sözlerini tamamlarken –Vahdettin metaforunu da kullanarak- “*Hain olduğu söylenen son Padişah Vahdettin bile yurtdışına kaçarken ülkenin malvarlığını beraberinde götürmedi. Bir devr-i şeamet (umutsuzluk devri) yaşanıyor*” düşüncesini ileri sürmüştür (*Milliyet*, 20.06.1994: 15).

Refah Partisi Ankara Milletvekili Hasan Hüseyin Ceylan üç ciltlik “*Cumhuriyet Dönemi Din Devlet İlişkileri*” diye bir kitap yazmıştır. Kitabın birinci cildinde “*O (Mustafa Kemal Atatürk) 19 Mayıs'ta Samsun'a çıkıyor. Ve onu Padişah gönderiyor, para da veriyor, sırtını da sıvazlıyor, oğlum bizi siz kurtaracaksınız, burada artık iş yok diyor. O vaat ile Pâdişâhı kurtaracağım diye gidiyor*” (Ceylan: t.y: 423) cümleleri yer almaktadır. İlahiyatçı kimliğiyle de bilinen Hasan Hüseyin Ceylan, Millî Mücadele’yi başlatmak amacıyla Atatürk’ün Vahdettin’in bizzat emriyle görevlendirildiği tezini savunmuştur (*Milliyet*, 01.12.1994: 20).

Anavatan Partisi Grup Başkanvekili Eyüp Aşık, bir konuşmasında “*Bu millet Vahdettin’den özür dilemelidir. Son Padişah Vahdettin (...) bir daha Türkiye’ye dönmeyeceğini bile bile, elinin altında bulunan Osmanlı Hazinesinden hiçbir şey götürmemiştir*” (Şanlıtürk, 1995: 16) ifadelerine yer vermiştir. Gazeteci Oktay Akbal da Eyüp Aşık’ın sözlerine binaen köşesinde yayınladığı yazısında “*ANAP’lı Bay Aşık’ın vatan haini diye tanınmış bir padişahı sevip sevmediğini bilemeyiz*” değerlendirmesini yapmıştır. Akbal’a göre Eyüp Aşık’ın tezleri temelden tutarsız ve hatalı bilgiler bütününden oluşmaktadır (Akbal, 1995: 21).

Demokratik Sol Parti’de (DSP) parti içi muhalefet “*Çile Çiçekleri*” olarak nitelendirilmiştir. Muhafızların önde gelen isimlerinden Erdal Kesebir, (*Milliyet*, 19.09.1996: 19) partisel mevzulardan ötürü ihraç talebiyle iki kez Merkez Disiplin Kurulu’na sevk edilmiştir. Konuyla ilgili bir açıklamada bulunan Kesebir, DSP Merkez Disiplin Kurulu’nu Vahdettin’in 1918’deki saltanat şurasına benzettiğini belirtmiştir (*Milliyet*, 14.02.1997: 16). Kesebir, iki durum arasında bağlantı kurarak –kendisine göre- partisinin antidemokratikliğine ve hukuksuzluğuna işaret etmek istemiştir.

Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, 1995 senesinin Eylül ayında Tacikistan seyahati gerçekleştirmiştir. Tacikistan Cumhurbaşkanı İmamali Rahman ile 11 Eylül 1995 tarihinde bir görüşme yapmıştır. Basına kapalı toplantıda, Enver Paşa’nın mezarının Türkiye’ye nakledilmesi meselesi ele alınmıştır. Türkiye ile Tacikistan arasındaki resmî prosedürler tamamlandıktan sonra 4 Ağustos 1996 tarihinde Enver Paşa’nın naaşı Türkiye’ye taşınmıştır (Bardakçı, 2015b: 399-401; *Milliyet*, 05.08.1996: 1; *Cumhuriyet*, 05.08.1996: 1). Enver Paşa’nın kabrinin getirilmesinin hemen ardından Vahdettin’in de aynı şekilde nakil edilmesi gerektiği yönünde tartışmalar kamuoyunda yer işgal etmiştir. Özellikle İslamcı kesim ve Refah Partisi cenahınca şiddetle savunulmuştur (*Milliyet*, 14.08. 1996: 24).

İran Cumhurbaşkanı Rafsancani’nin kızı Faize 1996 yılı Aralık ayında Türkiye ziyareti gerçekleştirmiştir. Seyahati sırasında Türkiye için “*Burası Şah’ın son dönemine benziyor*” yorumunu yapmıştır. Faize’nin sözleri ordu kanadında rahatsızlık yaratması üzerine reflektif bir tavır takınılarak “*Orası da Vahdettin’in son dönemini hatırlatıyor*” cevabı verilmiştir (*Milliyet*, 22.12. 1996: 27). Ordunun tepkisinin 28 Şubat hadisesinin hemen öncesine denk gelmesi dikkat çekicidir.

Bülent Osman, anne tarafından İkinci Abdülhamit’in baba tarafından da Plevne Muharebeleri’ndeki başarılarıyla tanınan Gazi Osman Paşa’nın torunudur. Mine Gökçe Kırıkkanat’ın aktardığına göre Bülent Osman, Vahdettin’in Millî Mücadele döneminde yabancılarla iş birliği içerisinde olduğunu açıklamıştır (Kırıkkanat, 1999: 4).

Türkiye’de 2001 yılında önemli bir ekonomik kriz patlak vermiştir (Çelik ve Başkonuş Direkçi, 2013: 113). İktidarda bulunan Ecevit Hükümeti de iktisadi problemlerle baş etme yöntemleriyle ilgili “*ekonomik kurtuluş savaşı veriyoruz*” savını ileri sürmüştür. Tansu Çiller de Ecevit’e binaen “*Siz kimsiniz (...) Mustafa Kemal misiniz, yoksa Vahdettin misiniz? Damat Ferit’lerin hazırladığı mütarekelere imza atıyorsunuz*” eleştirisini dile getirmiştir. Ecevit Hükümeti’nin ekonomik krizle mücadele etme amacıyla giriştiği birtakım ilişkiler, (*Milliyet*, 03.05.2001: 17) Tansu Çiller tarafından Mondros Mütarekesi şartlarını kabul etmeyle benzeştirilmiştir. Uygulanan siyasa bakımından da Vahdettin ve Damat Ferit Paşa’nın Millî Mücadele sürecindeki politikalarıyla paralellik kurmuştur.

TBMM Başkanı Bülent Arınç’ın basın danışmanlığını yürüten Kemal Öztürk, “*İlk Meclis*” adlı bir belgesel hazırlamıştır. *Milliyet* gazetesinin haberine göre; Millî Mücadele döneminde Atatürk ile

Vahdettin'in koordineli bir şekilde çalıştığı içeriğini taşıyan belgeselin resmi tarih tezleriyle çeliştiği iddiasıyla Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) tarafından yayınına engel olunmuştur. Kemal Öztürk de belgeselini aynı isimle kitaplaştırmıştır (*Milliyet*, 08.03.2004: 21).

Bülent Ecevit, aktif siyasetten çekilmesinin ardından Osmanlı tarihiyle ilgili bir kitap yazmaya karar vermiştir. Yayına hazırladığı kitaba ilişkin, *Zaman* gazetesine verdiği bir röportajda Vahdettin'in "hain" olmadığını söylemiştir. Ecevit, "O bir hain değildir. Bazı hoş olmayan şeyleri mecburen yapmıştır (...) ülke için çok iyi şeyler de yapmıştır. Ben Vahdettin için hiçbir zaman hain demedim. Çünkü ne kadar zor koşullar altında padişahlık yaptığını biliyorum. Ülke işgal altındaydı. Ordusu kalmamış. Bu koşullar altında bile bir çok önemli iş yaptı" ifadelerini kullandığı demecinde, bu bilgilere nereden ve nasıl ulaştığı hakkında "Benim şahsen çocukluğumdan beri dinlediğim şeyler var" savını öne sürmüştür (*hurriyet.com.tr*, 17.07.2005, Erişim Tarihi; 09.09.2019).

Vahdettin'in "hain" olmadığına yönelik açıklamalar gündemde önemli bir yer edinmiştir. Ecevit'in mevcut CHP geleneğine taban tabana zıt görüşlerini paylaşması; siyasetçilerden tarihçilere, edebiyatçılardan gazetecilere kadar çok geniş bir yelpazedeki tartışmaların fitilini ateşlemiştir. Konuya ilk önemli yaklaşım İlber Ortaylı'dan gelmiştir. Öncelikle Vahdettin'in Millî Mücadele'den sonra ülkeden ayrılmasını değerlendiren Ortaylı, "Padişah artık mukadder yıkımı kabul etmiş ve bir iç savaştan kaçınmak için Türkiye'yi terk etmiştir. Zaferi kutlamadığı görülüyor. Aksine bir gözlem çıkmadıkça, bu da bir hatadır" tezini ortaya koymuştur. Ecevit'in sözleri hakkında da "Ecevit'in (...) Vahdeddin üzerindeki yaftaları yeniden yargılayıp kaldırması yerinde bir davranıştır" görüşünü paylaşmıştır (Ortaylı, 2005: 12).

Bülent Ecevit'in açıklamaları Türkiye'de politikacılar arasında sıkça tartışılan Vahdettin sorunsalını zirve yaptıran bir noktaya getirmiştir. Türk siyasetinin uzun soluklu "kronik problemine" Ecevit gibi CHP kökenli sosyal demokrat tradisyondan gelen birisinin bu şekilde yaklaşması, sansasyonel bir durum doğurmuştur. Bu nedenle Ecevit de kendisini ifade edebilmek amacıyla bir basın toplantısı düzenleme ihtiyacı hissetmiştir. Vahdettin polemiklerinden kısa bir süre sonra olayların sıcaklığıyla tertip ettiği basın toplantısında "Yüksek Türk komutanı Mustafa Kemal, Çanakkale nedeniyle İngilizlerin tanıdığı ünlü bir komutan. İstanbul'da bu kadar tanınan bir komutanın sarayın karşısında gizlice hareket etmesi mümkün değil (...) Mustafa Kemal, İstiklal Hareketini başlatmak üzere İstanbul'dan hareket edecek, padişahın onayı ya da haberi olmadan yapılacak şeyler değil. Mantiğimi kullanıyorum" ifadelerini kullanmıştır. Atatürk'ün Nutuk'ta Vahdettin'e atfettiği nitelermeler için ise Atatürk'ün Vahdettin'e duyduğu kırgınlığı" şeklinde yorumlamıştır (*Milliyet*, 20.07.2005: 1-30).

Millî Mücadele döneminde Vahdettin ile Mustafa Kemal Paşa arasında vuku bulan hadiseler tarih ilminin kendi bilimsel etik anlayışı çerçevesinde değerlendirilmesi gereken bir konudur. Buradan hareketle Ecevit'in söylemlerini, dönemle ilgili bilimsel çalışma yapan araştırmacıların analiz etmesi daha uygundur. Bu isimlerden birisi olan Şerafettin Turan, "Vahdettin (...) İngilizlerin kucağına atlayarak memleketi kurtarmak istemiş. Anlaşılan yöntemi farklıydı. Şimdi Türkiye'de Osmanlı'yı göklere çıkarma modası var. Bence Osmanlı'nın hatası, sevabı tarihe göçmüştür. Geçmiş överek orada yaşamaya olanak yok. Bu tartışma Ecevit'e bir şey getirmese bile memlekete zarar getirir. Ecevit bunu yazdığı anda karşısında beni bulur" görüşünü paylaşmıştır. Türk Tarih Kurumu Başkanlarından Yusuf Halaçoğlu (aynı zamanda siyasi kimliği de maruftur) "Ecevit'in yazdıkları sansasyon yaratır. Bu gibi kitaplarda böyle şeyler çok yapılır. Bugüne kadar hain bilinen insan için hain değildi dersiniz kitabınız çok satar" yorumunda bulunmuştur. (Yılmaz, 2005: 15) Turgut Özakman, "Ecevit çocukluğunda dinlediği şeyleri tarih sanıyor ve tabii şiddetle yanılıyor. Sanırım hayli de yorgun, bir çok olayı birbirine karıştırıyor" (Aşık, 2005a: 13) şeklinde fikrini beyan etmiştir.

Taha Akyol, Vahdettin'in ağır eleştirileri hak edebilecek seviyede hatalarının olduğunu ancak cumhuriyet rejiminin meşruiyetini Vahdettin'in yanlışlarından almadığı düşüncesini öne sürmüştür (Akyol, 2005: 19). Yılmaz Çetiner, Vahdettin'in hain olmadığını fakat ülke idare edebilecek kadar yeteneklere haiz olmadığını savunmuştur (*Milliyet*, 21.07.2005: 1). Güngör Uras, kamuoyunu iştigal eden tartışmaların "Atatürk'ü küçümseme maksatlı" yapıldığı görüşündedir (Uras, 2005: 9). Güneri Civaoglu, "Ecevit'in muhafazakar kesime mavi boncuk sunmak istemesi" (Civaoglu, 2005: 19) olarak yorumlamıştır.

Ecevit'in açıklamalarına ilişkin Şair Sabri Çakır, “*Tarihin derinliklerinde kalmış, ülkeye hiç yararı olmayacak bir olguyu kalkıp gündeme getirmek, tarih yapmak değil ortalığı karıştırmak, Cumhuriyet ve Atatürk düşmanlarına kanıt üretmek ve şeriatçı akımları güçlendirmek; kısacası Cumhuriyet'in ve Cumhuriyet Tarihinin temellerine dinamit koymaktır*” (Aşık, 2005b: 15) görüşünü ileri sürmüştür.

Süleyman Demirel, Vahdettin tartışmalarına katılan en önemli isimlerden bir tanesidir. Bir dönem Ecevit'le siyasi rakip de olan Demirel, konuya “*Mesele Vahdettin tartışması değil. Yani Atatürk, Vahdettin'e haksızlık mı yaptı? Ecevit, o şartları Atatürk'ten daha iyi mi bilecek? Cumhuriyetimizin temeli, referansı Atatürk'tür. Biz ona müracaat ederiz. O da hain diyor. Demek ki, bir şey biliyor. O dönemi, yaşananları Atatürk'ten daha iyi bilecek değiliz. Ecevit, Atatürk'ün yanlışını mı çıkarıyor? Bu Atatürk'ü itibarsız hale getirmenin başlangıcı gibi görülebilir. Bu doğru bir hareket midir? Denilebilir ki Atatürk'ün her söylediği doğru mudur? Hepsi doğru olmayabilir ama bu Vahdettin konusu onlardan değil (...) Atatürk, bu Cumhuriyet'in temelidir, esasıdır (...) Referansımız odur*” (Bila, 2005: 16) yaklaşımını getirmiştir.

Muhafazakâr liberal sağ gelenekten gelen Süleyman Demirel'in erken siyasi yaşamından itibaren Atatürk ve Cumhuriyet ile barışık olduğu bilinmektedir. Merkez sağ tradisyondan kısmen farklı gelişen bu durumun öncelikli sebebi, Demirel'in Türk devriminin toplumsal modernizasyon faaliyetlerinin en yoğun olduğu dönemde yetişmiş olmasıdır. Isparta İslamköy'den başlayan Demirel'in erken yaşamı, inkılabın kendisine çok yönlü sirayet edebileceği bir ortam sunmuştur. Her fırsatta İslamköy'den Cumhurbaşkanlığına uzanan yolculuğunu Atatürk ve Cumhuriyet'e borçlu olduğunu ifade etmiştir. Türk siyasetini elli senesine damga vuran Demirel, (Demirel, 2003: 121) Atatürk ve Cumhuriyet'e bağlılığını muhtelif zamanlarda defaatle belirtmiştir. Buradan hareketle, hem Türk modernleşmesinin, hem de cumhuriyet devriminin doğal bir tezahürü olarak ortaya çıkan Demirel projesinin (Komsuoğlu, 2008: 99-253) Ecevit'in Vahdettin söylemlerine ilişkin Atatürk refleksivitesiyle yaklaşması, tabii bir reaksiyondur.

Deniz Baykal, CHP içerisinde uzunca bir süre Ecevit ile birlikte çalışmıştır. İlerleyen dönemlerde ise farklı partilerde siyasi rakip olmuşlardır. Baykal, Ecevit'in Vahdettin ile ilgili yorumlarına “*Gereksiz, anlamsız, zamansız bir çıkış. Vahdettin tarihimizde mahkum olmuş bir insan*” değerlendirmesini yapmıştır. Ecevit'in Sevr Antlaşması'nda Vahdettin'in imzası bulunmadığı sözlerine ilişkinse Lozan Antlaşması'nda da Atatürk'ün imzasının yer almadığı örneğiyle cevap vermiştir (Milliyet, 21.07.2005: 16).

Lozan Antlaşması'nın yıl dönümü vesilesiyle CHP İstanbul İl Başkanlığı bir panel düzenlemiştir. Panele Genel Başkan Baykal da katılım göstermiştir. Baykal, paneldeki konuşmasında Ecevit'in söylemlerine değinerek “*Vahdettin'in hain olup olmadığını bilmiyorum. Ama biliyorum ki, Atatürkçü olduğunu söyleyip yola çıkan ve arkasına milyonlarca insanı takan kişiler, o insanlara da Atatürk'e de ihanet etmiştir (...) Toplumun, Türkiye'nin çok acı olaylarında sorumluluk taşımış yöneticilerine şefkatle yaklaşmasında sakınca yok. Ancak yaşanmış tarihi gerçekleri tahrip edecek çaba içine girmeyi kabul edemeyiz*” değerlendirmesini yapmıştır. Baykal, Ecevit'e ağır ifadelerle bağlı bulunduğu siyasi geleneğe “*ihamet*” ile itham etmiştir (Milliyet, 25.07.2005a: 19).

Ecevit'in Vahdettin hakkındaki söylemlerinin tezahürü neticesinde hasıl olan tartışmalar gittikçe artmıştır. Bu nedenle Ecevit, bir televizyon kanalında açıklama yapma ihtiyacında bulunmuştur. Ecevit, eşi Rahşan Ecevit ile birlikte CNN Türk televizyonundaki Ankara Kulisi adlı programa katılmıştır. Fikret Bila ile Nur Batur'un sorularını yanıtlayan Ecevit, sansasyon yaratan Vahdettin iddialarıyla ilgili biraz geri adım atarak, kimseye “*hain*” demediğini ve böyle tespitlerin ancak tarihçiler tarafından ortaya konulabileceğini vurgulamıştır (Milliyet, 25.07.2005b: 19). Taha Akyol, Ecevit'in son ifadelerine ilişkin “*Ecevit tarihe bugünün politik tartışmaları açısından değil, tarihi şartlar açısından bakmaya çalışıyor. Tartışmayı, araştırmayı teşvik ediyor. Tezleri yanlış veya doğru olabilir ama bu bir entelektüel tavırdır (...) Ecevit'in iç politika faktörüne dikkat çekmesi metodolojik olarak haklıdır*” (Akyol, 2005: 19) yorumunu paylaşmıştır.

CNN Türk ekranlarındaki açıklamalar suları durdurmaya yetmemiştir. Ecevit'in “*Vahdettin hain değildir*” söylemleri partisi DSP'de deprem etkisi yaratmıştır. Eski Devlet Bakanlarından DSP'li Melda Bayar, “*Ben, laik, Atatürk çizgisinden şaşmayan bir insanım. Partimin programının da (...) bu doğrultuda olduğunu biliyorum (...) Ecevit'in sözleri kendi yorumudur. Partiyle uzaktan yakından alakası yoktur*” ifadelerini kullanmıştır. DSP Samsun Milletvekili Yekta Açıkgöz “*Bizler Atatürk devrimlerini savunurken anlamlı olmayan bir şekilde ılımlı islamın gündeme getirildiği bir dönemde Fetullah Gülen'in değirmenine*

su taşımanın anlamı yok” değerlendirmesinde bulunmuştur. İstanbul Milletvekiliği de yapmış olan DSP’li Hüseyin Mert “Ecevit’in sözlerinin doğru olup olmadığını tarihçiler tartışır. Partiyle ilgisi yok. DSP’nin, Ecevit’in ve benim Atatürkçülüğümüzle ilgili şüphem yok. Hiçbirimiz Atatürk’ü (...) tartışmayız” düşüncesini öne sürmüştür. DSP’li Yücel Erdener, Ecevit’in iddialarının DSP’yi ve kendi şahsını bağlamadığını tamamen kendi kişisel görüşleri olduğunu savunmuştur (Milliyet, 31.07.2005: 18). Bu açıklamaların yanı sıra Zekeriya Temizel, Hikmet Uluğbay, Suat Çağlayan, Erdoğan Toprak ve Mehmet Kocabatmaz gibi DSP’nin önemli isimleri Ecevit’in savları nedeniyle partiden istifa etmiştir. Bazıları geçmişte bakanlık görevi de yürütmüş isimlerden CHP’ye kayanlar olmuştur. DSP’den ayrılanlar, Ecevit’in Vahdettin ile ilgili beyanatlarının “Cumhuriyet’i yaraladığını” belirtmişlerdir (Milliyet, 03.08.2005: 19).

Vahdettin’in kızı Fatma Ulviye Sultan (Fatma Ulviye Germiyanoglu), Osmanlı Devleti’nin son Sadrazamı Ahmet Tevfik Paşa’nın (Ahmet Tevfik Okday) oğlu İsmail Hakkı Tevfik Bey ile evlenmiştir. İsmail Hakkı Tevfik Bey ile Fatma Ulviye Sultan çiftinin Suade Hümeysra Özbaş adında bir çocuğu olmuştur. Sonradan Okday soyadını alan İsmail Hakkı Tevfik Bey, Vahdettin’in kızı Fatma Ulviye Sultan’dan boşanarak Bülent Ecevit’in annesi Nazlı Ecevit’in teyzesi Ferhunde Hanım ile izdivaç yapmıştır. Buradan hareketle Bülent Ecevit ile Vahdettin’in torunu Hümeysra Özbaş kuzendir (Bardakçı, 2015b: 677; Ortaylı, 2005: 12). Yani, Bülent Ecevit ile Vahdettin akrabadır (Çetin, 2006: 194-218). Ayrıca Bülent Ecevit’in aile köklerine bakıldığı zaman Mısır ve Libya bölgelerine kadar geri gidilebildiği ve Osmanlı Devleti’nde üst düzey vazifelerde yer almış kimselerden oluştuğu açıktır. Örneğin Ecevit’in annesinin dedesi Ali Kırathlı Paşa, İkinci Abdülhamit’in yaverliğini üstlenmiş bir generaldir. Dolayısıyla her ne kadar Ecevit’in annesi ve babası itibarıyla “Cumhuriyet elitleri” olarak nitelenen kesimin içinden geliyor olsa da; hem Osmanlı Hanedanı ile, hem de Osmanlı toplum ve kültür yapısıyla organik bağı olduğu yadsınamaz bir gerçektir (Çolak, 2016: 27-30). Binaenaleyh Ecevit’in Vahdettin ile ilgili ortaya attığı tezleri bu perspektiften okumak daha doğru olacaktır. Kamuoyunu uzunca bir süre meşgul eden Ecevit’in “Vahdettin hain değildir” sözleri, kuşaklar öncesine dayanan akrabalık ilişkileri vesilesiyle ortaya atılmış subjektif yargılardan oluşmaktadır.

Türkiye’nin uzun soluklu bir serencamı olan “Vahdettin hain mi, değil mi?” sorunsalı, 2005 yılında Ecevit’in açıklamalarıyla tavan yapmıştır. Dönemin basını incelendiğinde, bu tespit aleni bir şekilde meydana gelmiştir. Ecevit gibi Türk siyasetinde yarım asra tekabül eden önemli bir zaman diliminde etkili olan bir kişinin, ortaya attığı görüşler güncel tartışmalardan ziyade başka meseleler doğurmuştur. Öncelikle Ecevit’in söylemleri, Avrupa’da ve özellikle İngiltere’de, günümüzdeki mevcut krallık ya da hanedanlık sistemine benzer nitelikte bir oluşumun Türkiye’de de uygulanması gerektiği yönünde kuvvetli görüş bildiren bir kesimin büyümesine imkân tanımıştır. Güçlü bir şekilde sesini duyurmaya başlayan gruplar, düşüncelerini toplumun diğer bazı kesimlerine de sirayet ettirmiştir. Böylece Ecevit sayesinde kolay yoldan taraftarlarını çoğaltma olanağı elde etmişlerdir. İkinci olarak da uzun yıllar sosyal demokrat hareketin liderliğini yapmış, büyük kitleleri etrafında toplamayı başarmış Ecevit gibi mühim bir ismin, Vahdettin polemiklerine yaklaşımları laik/seküler cenah üzerinde tam bir şok etkisi yaratmıştır (Dündar, 2006: 16).

Doğu Ergil, Türk toplumunda “şiddetle” Vahdettin’i aklama çabasında ya da benzeri tavırlar içerisine giren kesimlerin “yitiklik travması” ve “bilinç sapması” içerisinde olduğunu saptamıştır (Milliyet, 25.05.1995: 16). Hasan Bülent Kahraman ise aynı problematiğe retrospektif bir tespit geliştirerek, “Dünyanın hiçbir ülkesinde görülmedik ölçüde çok hainin bulunduğu inandığımız bir ülkede yaşıyoruz. Bu, yüzyıllar içinde oluşan bir devlet geleneğinin sonucu aslında. Belli bir dönemde devlete hakim olan grup ya da görüşe karşı çıkan herkesin hain olarak nitelenmesi ve böylece infazının meşrulaştırılması çabası bu” (Milliyet, 26.07.2005: 2) değerlendirmesini yapmıştır.

Sonuç

Mustafa Kemal Paşa ile Vahdettin arasında geçen olayların yaşandığı dönem, tabiri caizse Türkiye’nin ateş çemberinden geçtiği bir devre tekabül etmiştir. Süreç dâhilinde yaşananlar, içinde bulunulan dönemin şartlarına göre değerlendirilmesi gereken hassas bir konudur. Bu nedenle tarih ilminin kendi iç bilimsel etik anlayışı ve uygun yöntemler çerçevesinde ele alınması gerekmektedir. Tarih dışı ihtisas sahipleri –Vahdettin sorunsalında olduğu gibi- popüler meselelere oldukça temayül göstermektedir.

Popülist eğilimlerle, tarih metodolojisinden uzak yaklaşımlarla tarih yazıcılığına soyunulması gizlenen tarih(!) veya fantastik tarih gibi sonuçlara ulaşılmasına sebebiyet vermektedir. Bu durumu doğuran öncül; tarihle bilimsel anlamda ilgilenenlerin tarihsel analiz tarihsel düşünme, eleştirel düşünme, bağlama oturtma, kaynak tenkidi gibi becerilere sahipken tarih biliminden uzak kimselerin bu tür konularda zafiyet gösterebilmeleridir. Vahdettin tartışmalarının ortaya çıkması da bu tür bir sebepten ötürüdür.

Mevlânzade Rıfat ve Necip Fazıl Kısakürek gibi isimlerin elde ettikleri ufak bulguları tarihin metodolojik süzgecinden geçirmeden mutlak gerçeklikmiş gibi yansıtması resmi tarih/gayriresmî tarih sorunsalını doğurmuştur. Polemik yaratan konulardan bir tanesi de Mustafa Kemal Paşa ile Vahdettin arasında Millî Mücadele döneminde geçen hadiselerdir. Tarih bilimi ilgili mevzudaki verileri, çok yönlü bir analize tabi tutarak ortaya koymuşken birtakım çevrelerin iddialarından dolayı mevzu rayından çıkarılarak iki temel görüş peyda olmuştur. Bunlardan birisi, Vahdettin'in "hain" bir padişah olduğuyken diğeri; Vahdettin'in "hain" olmadığı yönündedir. Türkiye'de çokça münakaşalara sebebiyet veren konunun politik camiaya sirayeti uzun sürmemiştir. Cumhuriyet rejimine geçilmesi ve dolayısıyla hanedanlığın tarihe karışması yüzlerce yıllık modernleşme aşamalarının getirdiği noktadan vücut bulmuştur. Erken cumhuriyet dönemindeki yakın geçmişi toptan reddediş de aynı nedendendir. Bu sebeple Tek Parti idaresinin ideolojik tartışmalarını bir kenara bırakılırsa, "Vahdettin hain mi, yoksa değil mi?" tartışmaları popülizme dönüşecek ölçekte ilk defa 1960'lı yıllarda meydana çıkmıştır.

Türk siyasetinde genel olarak merkez sağ, liberal, muhafazakâr çizgideki politikacılar Vahdettin'in "hain olmadığı" savını benimseyerek, aşırı bir sahiplenme ve müdafaa etme yolunu tercih etmiştir. Sol, sosyalist, sosyal demokrat noktada konumlanan siyasilerde ise son derece şiddetli bir Vahdettin karşıtlığı görülmüştür. Her iki eğiliminde de istisnalar zaman zaman ortaya çıkmıştır. Bunlardan en önemlilerinden bir tanesi Bülent Ecevit, diğeri ise Süleyman Demirel'dir. 2005 yılında Bülent Ecevit, "Vahdettin hain değildir" açıklamasıyla –bağlı bulunduğu geleneğe aykırı bir şekilde- hareket etmiştir. Ecevit'in söylemi, o dönem için oldukça sansasyon yaratmıştır. Kendi öznel yargılarıyla hareket eden Ecevit'e karşılık Süleyman Demirel sağ liberal muhafazakâr cemahtan gelmesine rağmen tam bir Atatürk ve Cumhuriyet sahiplenışı içerisine girerek "Vahdettin'in hain olduğunu" ve bu konuda Atatürk'ü kendisine rehber edindiğini ifade etmiştir.

Vahdettin meselesindeki temel görüş ayrılıkları ve siyasiler arasındaki tutucu durum zamanla popülizme dönüşmüştür. İstisnai durumlar görülmekle beraber Türk sağının Vahdettin'i aşırı sahiplenmesi ve müdafaa etmesi, karşıt görüşlülere ötekileştirmeye kadar varmıştır. Aynı durum Türk solu için de geçerlidir. Sol, sosyal demokrat ve sosyalist çizgideki siyasiler Vahdettin'i "hain" olarak görmelerinin yanı sıra politik rakiplerinin beğenmedikleri icraatlarını Vahdettin paradigması üzerinden eleştirmişlerdir. Son Osmanlı padişahının bazı siyasi grup veya zümreler tarafından bir yergi retoriği olarak kullanılması ve bu vasıta ile hedef alınan kimsenin gerici ya da olumsuz bir tipoloji yansıtması bakımından dikkat çekicidir. Buradan hareketle sol, sosyalist, sosyal demokrat eğilimdeki politikacıların rakiplerine yönelik Vahdettin örneğini kullanmasının pejoratif bir anlam taşıdığı saptanmıştır.

Türk siyasetinde Vahdettin üzerinden sürdürülen tartışmaların temelinde, uzun bir periyoda yayılan Türk modernleşmesi yatmaktadır. Toplumsal tabanda, Türk modernleşmesinin tarihsel aşamalarında konumlanmış olduğu mevcut yapısını ısrarla korumak isteyen geleneklerinden ödün vermek istemeyen muhafazakâr olarak tabir edilebilecek kimseler, geçmişte kalmış hadiseleri sürekli gündeme taşımaktadır. Çağdaşlaşma ekseninde gelişen toplumsal modernizasyona ayak uyduramayan çevrelerin değişim ölçüsünde meydana gelen düzene uyamadığı oranda çevreye itilmesi bu durumu tetiklemiştir. Sürekli belli bir zaman dilimi öncesini muhafaza etme amacını güden gelenekçi yapı, çevreye çekildikçe alışlagelen yaşamlarındaki önemli değişikliklere tampon vazifesi görememiştir. Tarihsel süreç içerisinde merkez ile çevre arasındaki çizgi kalınlaştıkça geleneksel konularda refleksif tutum sergileyen topluluklara sürekli rastlanmıştır. Vahdettin üzerinden süre gelip popülizme dönüşen tartışma da bu minvaldedir. Vahdettin polemikleriyle ulaşılmak istenen hedef, geçmişte yaşananları gündemde tutarak tarihten güç almak ve tarihle hesaplaşmaktır. Ancak birbirine taban tabana zıt bu iki olgu, zamanla irtifa kazanarak sosyal bir travmaya dönüşmüştür.

Sonuç olarak, Mustafa Kemal Paşa ve Vahdettin arasında geçen hadiseler, siyasetçiler arasında tarihin bilimsel yöntemlerine aykırı bir şekilde ele alınarak ötekileştirme ve tabanlarında konsolidasyon sağlama argümanı halini almıştır. Bu noktada, siyasiler tarafından politik malzemeye dönüştürülen olgunun aslında popülizme tahavvülü görülmektedir. Gelineen noktada, basit bir tarihsel tartışma gibi algılanan konunun Türkiye'nin mühim bir "kronik problemine" dönüştüğü gözlemlenmiştir.

Kaynakça

- Akarsu, B. (1997). *Atatürk Devrimi ve Temelleri*. İstanbul, İnkılap Kitabevi.
- Akşin, S. (2010). *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele, "Mutlakiyete Dönüş 1918-1919"*. C. I, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Akşin, S. (2015). *Kısa Türkiye Tarihi*. İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Akşin, S. (2017). *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*. Ankara, İmge Kitabevi.
- Arı, K. (2009). *Atatürk ve Aydınlanma, "Düşünsel Temelleri ve Gelişimi"*. İzmir, Yakın Kitabevi Yayınları.
- Arpacı, I. (2017). *Türk Siyasetinde Erbakan*. İstanbul, Kopernik Kitap.
- Atalay, O. (2018). *Türk'e Tapmak, "Seküler Din ve İki Savaş Arası Kemalizm"*, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Atatürk, M. K. (1969). *Nutuk, Cilt: III, "Vesikalar"*. İstanbul, Milli Eğitim Basımevi.
- Atatürk'ün Bütün Eserleri*, (1999). C. III, İstanbul, Kaynak Yayınları.
- Avcıoğlu, D. (1998). *Milli Kurtuluş Tarihi, "1838'den 1995'e"*. C. I, Ankara, Tekin Yayınları.
- Bardakçı, . (2015b). *Şahbaba*. İstanbul, Everest Yayınları.
- Bardakçı, M. (2015a). *Enver*. İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Başbuğ, İ. (2012). *20. Yüzyılın En Büyük Lideri Mustafa Kemal, "1881'den 1923'e"*. C. 1, İstanbul, Remzi Kitabevi.
- Başkaya, F. & Kaynar, M. K. (Ed.). (2010). *Resmi Tarih Tartışmaları 5, "Nutuk"*, İstanbul, Özgür Üniversite Kitaplığı.
- Baydur, R. (2011). *Küllerinden Doğan Ülke ve Mustafa Kemal*. İstanbul, Truva Yayınları.
- Bayur, H. (1963). *Atatürk Hayatı ve Eseri, "Doğumundan Samsun'a Çıkışına Kadar"*. C. I, Ankara, Güven Basımevi.
- Bulut, S. (Mayıs 2009). 27 Mayıs 1960'tan Günümüze Paylaşılamayan Demokrat Parti Mirası. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19, 79-81.
- Ceylan, H. H. (t.y.). *Cumhuriyet Dönemi Din/Devlet İlişkileri*. C. I, Ankara, Rehber Yayınları.
- Coşkun, A. (2013). *Samsun'dan Önce Bilinmeyen Altı Ay, "İşgal, Hüzün, Hazırlık"*. İstanbul, Cumhuriyet Kitapları.
- Çekiç, O. (2014) *Mondros'tan İstanbul'a, "İmparatorluk'tan Cumhuriyet'e"*. İstanbul, Kaynak Yayınları.
- Çekiç, O. (2014). *1938 Son Yıl*. İstanbul, Kaynak Yayınları.
- Çelik, S. & Başkonuş Direkçi, T. (Winter 2013). Türkiye'de 2001 Krizi Öncesi ve Sonrası Dönemler İçin Dış Borç Ekonomik Büyüme İlişkisi (1991–2010). *Turkish Studies*, 8 (3), 113-114.
- Çetin, M. (2006) *Çinli Hoca'nın Torunu Ecevit*. İstanbul, Emre Yayınları.
- Çetiner, Y. (2017). *Son Padişah Vahideddin*. İstanbul, Kronik Kitap.
- Çolak, K. & Yetim, F. (Nisan 2017). Velihaht Vahdeddin ve Mustafa Kemal Paşa'nın Almanya Seyahatiyle İlgili Bazı Tespitler, *Tarihin Peşinde*, 17, 1-10.
- Çolak, M. (2016). *Bülent Ecevit, "Karaoğlan"*. İstanbul, İletişim Yayınları.
- Demircioğlu, H. (Temmuz 1971). Tarih, Biz ve Atatürk. *Bellekten*, XXXV (139), 453-455.
- Demirel, S. (2003). *21. Yüzyılın Yol Haritası: Demokrasi ve Kalkınma*. İstanbul, ABC Yayınları.
- Doğan, Ü. (2018). *Çarpıtılan Tarihle Hesaplaşma, "Vahdettin ve Mustafa Kemal"*. Ankara, Kripto Kitaplar.
- Gençosman, K. Z. (1982). *Beni Hatırlayınız*. İstanbul, Mas Matbaacılık.
- Gökbilgin, M. T. (2011). *Milli Mücadele Başlarken, "Mondros Mütarekesi'nden Büyük Millet Meclisi'nin Açılmasına"*. İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Güler, A. & Akgül, S. (2013). *Kurtuluştan Kuruluşa Atatürk*. İstanbul, Truva Yayınları.
- Hobsbawm, E. J. (2018). *Kısa 20. Yüzyıl, "1914-1991 Aşırılıklar Çağı*. (Y. Alogan, Çev.). İstanbul, Everest Yayınları.

- Jaeschke, G. (t.y.) *Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri*, C. I.
- Kalelioğlu, O. (2017). Mondros Mütarekesinden TBMM'nin Açılışına Kadar Gelişen Olaylarda Mustafa Kemal Paşa'nın Liderliği, *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6 (12), 33-34.
- Kayra, C. (2012). '38 Kuşağı, "Cumhuriyet'le Yetişenler". İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kısakürek, N. F. (1966). *Tarih Boyunca Büyük Mazlumlar*. 2 Cilt, İstanbul, Sebil Yayınevi.
- Kısakürek, N. F. (1967). *Ulu Hakan Abdülhamid Han*. İstanbul, Büyük Doğu Yayınları.
- Kısakürek, N. F. (1967). *Vatan Haini Değil, Büyük Vatan Dostu Vahdettin*. İstanbul, Büyük Doğu Yayınları.
- Kısakürek, N. F. (1968). *Vahidüddin*. İstanbul, Toker Yayınları.
- Kısakürek, N. F. (1970). *Son Devrin Din Mazlumları*. İstanbul, Toker Yayınları.
- Kili, S. (1983). *Atatürk Devrimi, "Bir Çağdaşlaşma Modeli"*. Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kodaman, B. (1982). "Atatürk ve Tarih", *Atatürk ve Kültür*. Özel Sayı, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Komsuoğlu, A. (2008). *Siyasal Yaşamda Bir Lider Süleyman Demirel*. İstanbul, Bengi Yayınları, 2008.
- MacMillan, M. (2014). *Barışa Son Veren Savaş*. (B. Çorakçı Dişbudak, Çev.). İstanbul, Alfa Basım Yayın.
- Mevlânzade R. (2000). *Türkiye İnkılâbının İçyüzü*. İstanbul, Pınar Yayınları.
- Meydan, S. (2014). *Cumhuriyet Tarihi Yalanları*. C. 1, İstanbul, İnkılap Kitabevi.
- Mütercimler, E. (2016). *Fikrimizin Rehberi Gazi Mustafa Kemal*. İstanbul, Alfa Basım Yayın.
- Oran, B. (1989). *Kenan Evren'in Yazılmamış Anıları*. Ankara, Bilgi Yayınevi.
- Ortaylı, İ. (1982). *Gelenekten Geleceğe*. İstanbul, Hil Yayınları.
- Özakman, T. (2012). *Vahidettin, M. Kemal ve Milli Mücadele*. Ankara, Bilgi Yayınevi.
- Özbaran, S. (2011). *Geçmiş Güncelleştirmek, "Tarihçi İmgelerinden Medya Sözcülüğüne"*. İstanbul, Tarihçi Kitabevi.
- Sarıbay, A. Y. (1985). *Türkiye'de Modernleşme Din ve Parti Politikası, "MSP Örnek Olayı"*. İstanbul, Alan Yayıncılık.
- Sonyel, S. R. (2010). *Gizli Belgelerde Mustafa Kemal, Vahdettin ve Kurtuluş Savaşı*. Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi.
- Şenol, C. (2011). *Gazi Paşam*. İstanbul, İstanbul Görsel Yapım Prodüksiyon.
- Tansel, S. (1991). *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*. C. II, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi.
- Tarih, "Kemalist Eğitimin Tarih Dersleri 1931-1941"*, C. IV, (2016). İstanbul, Kaynak Yayınları.
- Tevetoğlu, F. (1991). *Milli Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar*. Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Turan, Ş. (2008). *Mustafa Kemal Atatürk, "Kendine Özgü Bir Yaşam ve Kişilik*. Ankara, Bilgi Yayınevi.
- Turan, Ş. (2012). *Türk Devrim Tarihi, "Ulusal Direnişten Türkiye Cumhuriyeti'ne*. C. II, Ankara, Bilgi Yayınevi.
- Tütüncü Esmer, G. (2006). *CHP: 1965-1980, "Türk Siyasal Yaşamında Ortanın Solu*. Antalya, Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları.
- Uyar, Ç. & Ertuğrul, E. (2020). *Milli Mücadele Döneminde Toplanan Kongrelerin Büyük Millet Meclisi ve Cumhuriyet Dönemlerine Düşünsel Açidan Etkileri*, Milli Mücadelede Cephe Gerisi ve İstiklâl Yolu Gençlik Sempozyumu Bildirileri, Çankırı.
- Uyar, Ç. (2019). *Türk Siyasi Hayatında Mehmet Altan Öymen*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.
- Uzun, H. (2006). *Atatürk ve Nutuk*. Ankara, Siyasal Kitabevi.
- Yetim, F. (2017). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk Düşüncesinde Arayışlar*. İstanbul, Tezkire Yayıncılık.

Resmi Yayınlar

- Genelkurmay Harp Tarihi Dairesi Arşivi*, No: 4/5280.
- Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, S. 27, Belge 714.
- Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, S. 28, Belge 720.
- Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, S. 28, Belge 735.
- Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, S. 28, Belge 736.
- Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, S. 29, Belge 743.

- T.C. Resmi Gazete, S. 14698, 31 Ekim 1973, s. 6-23;
T.B.M.M. Tutanak Dergisi, "66. Birleşim", C. 55, 17 Ocak 1991, s. 314.
T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, "130. Birleşim", 1 Kasım 1922, s. 314-330.

Sürelî Yayınlar

- "27 Mayıs ve 1 Mayıs Bayramları ile yılbaşı tatilinin kaldırılması komisyonunda kabul edildi", *Milliyet*, 01.06.1979, s. 14.
- Akbal, O. "Buyurunuz size durum!...", *Milliyet*, 03.10.1995.
- Akyol, T. "Cumhuriyet ve Tarih", *Milliyet*, 27.07.2005, s. 19.
- Akyol, T. "Ecevit, Demirel, Vahdettin", *Milliyet*, 25.07.2005.
- Aşık, M. "Atatürkçü Demirel", *Milliyet*, 20.07.2005b, s. 15.
- Aşık, M. "Altıncı Vahdettin", *Milliyet*, 22.09.1986, s. 9.
- Aşık, M. "Hain tartışma!", *Milliyet*, 19.07.2005a, s. 13.
- "Aybar: Sömürü, meydanı hiç böyle boş bulmadı", *Milliyet*, 19.05.1968, s. 1-7.
- "Baykal: Vahdettin tarihte mahkûm", *Milliyet*, 21.07.2005, s. 16.
- "Baykal: Ortada Atatürk'e ihanet var", *Milliyet*, 25.07.2005a, s. 19.
- Bila, F. "Vahdettin düellosu", *Milliyet*, 21.07.2005, s. 16.
- Cıvaoğlu, G. "Piranha dişleri", *Milliyet*, 20.07.2005, s. 19.
- Çakır, R. "İslamcılar ve Atatürk", *Milliyet*, 01.12.1994, s. 20.
- "Çiller tarihi çok sevdi!", *Milliyet*, 03.05.2001, s. 17.
- "Demirel: Hakem halktır dedi", *Milliyet*, 29.05.1966, s. 7.
- "DİSK, 1 Mayıs ve 27 Mayıs'la ilgili yasa önerisinin Komisyon'da benimsenmesini kınadı", *Milliyet*, 03.06.1979, s. 14.
- "DSP'den bir eski bakan daha gitti", *Milliyet*, 03.08.2005, s. 19.
- Dündar, C. "İyi ki doğdun Ecevit!", *Milliyet Pazar*, 28.05.2006, s. 16.
- "DYP Genel Başkan Yardımcısı Esat Kırathoğlu: Özer Çiller, Türkiye'de sattı, Amerika'da aldı", *Milliyet*, 20.06.1994, s. 15.
- "Ecevit: O, devleti soyup kaçmadı", *Milliyet*, 25.07.2005b, s. 19.
- "Ecevit'i savunan yok", *Milliyet*, 31.07.2005, s. 18.
- "Enver Paşa devlet töreniyle gömüldü", *Cumhuriyet*, 05.08.1996, s. 1.
- "Enver Paşa'nın hasreti bitti", *Milliyet*, 05.08.1996, s. 1.
- "Evren'in sözünde suç unsuru var", *Milliyet*, 11.01.1986, s. 12.
- "Gençosman: Programımın neden durdurulduğunu bilemiyorum", *Milliyet*, 25.08.1981, s. 3.
- "Günah keçisi, ulus devlet", *Milliyet*, 25.05.1995, s. 16.
- "İnönü: Bunlar laik Cumhuriyet düşmanlarıdır", *Milliyet*, 31.05.1966, s. 1.
- "İstiklal Marşı için ilginç iddia", *Milliyet*, 16.06.1992, s. 17.
- "Kafaoglu: Petrol ve madenler elden gidiyor", *Milliyet*, 27.05.1966, s. 1.
- Kahraman, A. "Politikada hac dönemi", *Milliyet*, 29.07.1988, s. 6.
- "Kenan Evren'in Anıları 4. Bölüm", *Milliyet*, 08.07.1971, s. 7.
- "Kesebir: Ecevit'çiyim", *Milliyet*, 19.09.1996, s. 19.
- "Kesebir: DSP Saltanat Şûrası", *Milliyet*, 14.02.1997, s. 16.
- Kırıkkanat, M. G. "Atatürkçü Osmanlı", *Milliyet*, 27.05.1999, s. 4.
- "Kısakürek'in 18 aylık mahkumiyet kararı hastalığı nedeniyle ertelendi", *Milliyet*, 03.05.1982, s. 1.
- Koloğlu, O. "Arap Dünyasında Osmanlıdan Kalanlar", *Milliyet*, 22.05.1972, s. 7.
- Millî Meclisi Tutanak Dergisi*, "110. Birleşim", C. 7, 13.07.1966, s. 691-716.
- "Mustafa Kemal gemiye nasıl bindi?", *Milliyet*, 20.07.2005, s. 1-30.
- "Ordu'nun 4 rahatsızlığı", *Milliyet*, 22.12.1996, s. 27.
- Ortaylı, İ. "Vahdettin ve Ata'nın dost oldukları zamanlar vardır", *Milliyet*, 19.07.2005, s. 12.
- Önay Y. "Tarihçiler Ecevit'in Vahdettin hain değildi sözlerini tartışıyor", *Milliyet*, 18.07.2005, s. 15.
- "Politikada bahar", *Milliyet Aktüalite*, 15.05.1983, s. 3.
- Pulur, H. "Ecevit'ler...", *Milliyet*, 23.06.1990, s. 3.
- Pulur, H. "Gemi azıya alan atın kuyruğundaki...", *Milliyet*, 27.07.2005, s. 3.
- "Resmî Tarih Masalları", *Milliyet*, 28.04.1994, s. 14.

- “Savaş bugün Meclis’te”, *Milliyet*, 20.01.1991, s. 16.
- Şanlıtürk, H. “Vahdettin’den özür dilenmeli”, *Milliyet*, 30.09.1995, s. 16.
- “Şimdi de Vahdettin tartışması”, *Milliyet*, 14.08.1996, s. 24.
- “TBMM Danışmanı’ndan tartışılacak kitap...”, *Milliyet*, 08.03.2004, s. 21.
- “Türk-Amerikan ilişkileri önergesini Meclis reddetti”, *Milliyet*, 14.07.1966, s. 1.
- “Türk Ansiklopedisinde Vahdettin için zeki ve namuslu deniyor”, *Milliyet*, 08.06.1969, s. 1.
- “Türkeş, Aybar ve Satır Konuştu”, *Milliyet*, 18.07.1966, s. 1-7.
- Uras, G. “Vahdettin bahane hedef Mustafa Kemal”, *Milliyet*, 26.07.2005, s. 9.
- “Vahdettin kitabının yazarı Yılmaz Çetiner”, *Milliyet*, 21.07.2005, s. 1.
- “Vahdettin’e hiç hain demedim”, *hurriyet.com.tr*, 17.07.2005, Erişim Tarihi; 09.09.2019.
- “Vahdettin’in de mezarı gelmeli”, *Milliyet*, 21.01.1992, s. 15.
- Vakit*, 01.11.1922, s. 1.
- Yılmaz, M. Y. “Hain çıkarmada dünya şampiyonuyuz”, *Milliyet*, 26.07.2005, s. 2.